

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA WIELKOPOLSKIEGO

Poznań, dnia 21 kwietnia 2023 r.

Poz. 4009

UCHWAŁA NR LII/399/2023 RADY GMINY KRAMSK

z dnia 28 marca 2023 r.

w sprawie przyjęcia „Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Kramsk na lata 2023-2026”

Na podstawie art. 18. ust.2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2023 r., poz. 40), w związku z art. 87 ust. 1 i 3 – 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r. poz. 840) - po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, Rada Gminy Kramsk uchwała, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się do realizacji „Program Opieki nad Zabytkami Gminy Kramsk na lata 2023-2026” stanowiący załącznik nr 1 do niniejszej uchwały.

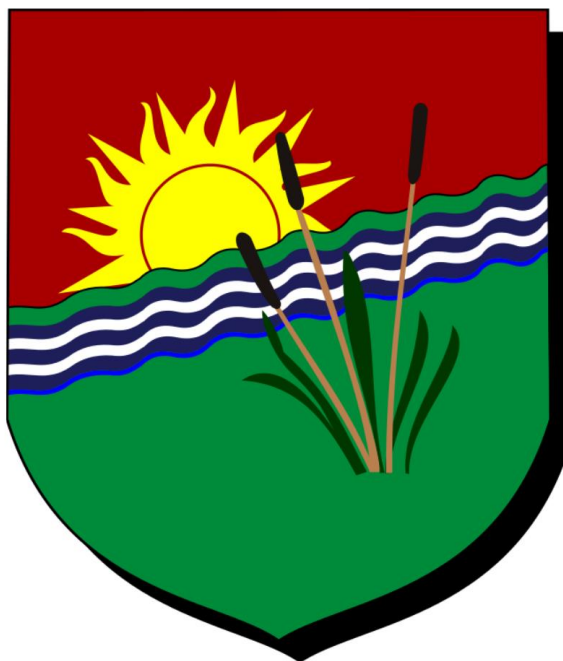
§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Kramsk.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Wielkopolskiego.

Przewodniczący Rady
(-) Marek Lidźbiński

Załącznik do uchwały nr LII/399/2023
Rady Gminy Kramsk
z dnia 28 marca 2023 r.

**PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
GMINY KRAMSK
NA LATA 2023 - 2026**

KRAMSK 2022

SPIS TREŚCI	str.
Wstęp.....	4
1. Położenie i krótka charakterystyka gminy.....	5
2. Cel opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	10
3. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami – zadania i kompetencje organu gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	11
4. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	12
5. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego.....	20
5.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	20
5.1.1. Strategia rozwoju kapitału społecznego 2030.....	20
5.1.2. Koncepcja zagospodarowania przestrzennego kraju 2030.....	22
5.1.3. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	23
5.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa.....	25
5.2.1 Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego	25
5.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego	26
5.2.3. Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego.....	28
6. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy	29
6.1. Zabytki nieruchome o najwyższym znaczeniu dla gminy wpisane do rejestru zabytków.....	29
6.2. Wykaz zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.....	30
6.3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków.....	32
6.4. Krajobraz kulturowy – obszarowe wpisy do rejestru zabytków (układy urbanistyczne, parki kulturowe, parki krajobrazowe).....	32
6.5. Zabytki archeologiczne.....	33
6.5.1. Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków.....	34
6.5.2. Stanowiska archeologiczne o własnej formie krajobrazowej.....	34
6.5.3. Opis koncentracji stanowisk archeologicznych łącznie z ich funkcją i krótką analizą chronologiczną, uwarunkowania fizjograficzne.....	34
6.5.4. Stan zachowania zabytków archeologicznych oraz istotne zagrożenia dla zabytków archeologicznych.....	39
7. Dziedzictwo niematerialne.....	41

8. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego.....	44
8.1. Uwarunkowania wynikające ze <i>Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy</i>	44
8.2. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego gminy.....	46
8.3. Uwarunkowania wynikające z ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.....	50
9. Charakterystyka i ocena stanu zachowania dziedzictwa kulturowego gminy.....	51
10. Obszary największego zagrożenia dla zabytków w gminie.....	52
11. Kierunki działań dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.....	53
11.1. Gminna ewidencja zabytków.....	53
11.2. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.....	54
11.2. Edukacja i promocja w zakresie ochrony zabytków.....	55
11.3. Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.....	56
11.4. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.....	57
11.5. Określenie zasobów zabytkowych, które można wykorzystać do tworzenia np. tras turystycznych, ścieżek dydaktycznych itp.	57
12. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.....	60
13. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	61
14. Niektóre zewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami	62

Wstęp

Dziedzictwo kulturowe to ważny czynnik życia i działalności każdego człowieka. Stanowi ono dorobek materialny i duchowy poprzednich pokoleń, jak również dorobek naszych czasów. Zawiera w sobie wszystkie skutki środowiskowe wynikające z interakcji pomiędzy ludźmi a otoczeniem na przestrzeni dziejów. Dziedzictwo kulturowe jest narodowym dobrem i stanowić winno istotny fragment działalności społeczeństwa obywatelskiego. Jako dzieło człowieka ma charakter uniwersalny lub lokalny. W jednym i drugim przypadku jest predysponowane do odegrania zasadniczej roli w polityce regionalnej państwa oraz działalności samorządowych regionów i subregionów. Muszą one uznać potrzebę ochrony historycznych wartości regionów oraz pielęgnowanie tradycji lokalnych za podstawowy warunek tożsamości społecznej. Dziedzictwo bowiem tworzy i rozwija poczucie narodowej tożsamości i bezpośredniego związku człowieka z krajem, regionem, miejscowością. Dziedzictwo kulturowe jest podstawowym warunkiem trwania społeczności lokalnych, a zarazem stanowi atrakcyjny produkt rynkowy i czynnik rozwoju gospodarczego. Zmieniająca się rzeczywistość społeczna i ekonomiczna oraz wolny rynek gospodarczy stwarzają poważne niebezpieczeństwo dla wszystkich składników dziedzictwa kulturowego. Zatem konieczne jest znalezienie kompromisu pomiędzy kanonami ochrony, a wymogami życia i prawami ekonomii, mając na uwadze, że mieszkańcy gminy są spadkobiercami i depozytariuszami ukształtowanego w długim procesie historycznym dorobku kulturowego poprzednich pokoleń. Należy więc pamiętać, że dziedzictwo kulturowe podlega ochronie i powinno być obejmowane jak najszerszymi formami zabezpieczeń, gdyż właśnie w oparciu o elementy własnego dziedzictwa jednostka identyfikuje się z daną społecznością, jej wartościami i celami, może aktywnie się w niej rozwijać. Wobec tego niezwykle ważne jest rozumienie dziedzictwa i traktowanie dziedzictwa jako wartości nadrzędnej, ponadczasowej, niezależnej od tego, kto był jej twórcą, właścicielem czy opiekunem.

Ochronę zabytków definiuje się jako ogół działań mających na celu zapewnienie zabytkom: trwania *dum mundus durat* (jak długo będzie istniał świat); uczestnictwa w kształtowaniu świadomości indywidualnej i społecznej; wypełniania roli składnika współkształtującego środowisko człowieka. Zabytki są bowiem nie tylko śladem przeszłości, ale także cennym składnikiem kultury współczesnej, przyczyniającym się do kształtowania przyjaznego człowiekowi środowiska jego życia, a ich zachowanie, ochrona i konserwacja jest działaniem

w ważnym interesie publicznym ze względu na znaczenie zabytków w procesie edukacji, humanizacji społeczeństwa, jego kulturowej identyfikacji, wreszcie także znaczenie dla sfery ekonomii i gospodarki.

Ochrona dziedzictwa kulturowego gminy Kramsk związana jest z jego interpretacją oraz efektywnym zarządzaniem jego zasobami zgodnie z ideą zrównoważonego rozwoju. Dziedzictwo bowiem, jako wspólne dobro i czynnik prorozwojowy, ma służyć współczesnym i przyszłym pokoleniom. Konstytucyjny obowiązek ochrony dziedzictwa kulturowego spoczywa na administracji państwa, na samorządzie terytorialnym, na właścicielach lub użytkownikach zasobów oraz na wszystkich uczestnikach procesów społecznych, edukacyjnych, artystycznych, naukowych czy gospodarczych. Dziedzictwo kulturowe gminy jest jej wartością, która zauważona i odpowiednio wyeksponowana w strategiach i planach, może zostać wykorzystana w procesach rozwoju regionalnego.

Niniejszy dokument jest aktualizacją *Programu opieki nad zabytkami gminy Kramsk na lata 2019-2022* przyjętego uchwałą Nr VIII/53/19 Rady Gminy Kramsk z dnia 24 maja 2019 r.

1. Położenie i krótka charakterystyka gminy

Gmina wiejska Kramsk, utworzona uchwałą Wojewódzkiej Rady Narodowej w Poznaniu z dnia 5 grudnia 1972 r., położona jest w centrum kraju, w województwie wielkopolskim, w odległości ok. 120 km na wschód od Poznania, w północno-wschodniej części powiatu konińskiego. Siedzibą władz samorządowych jest miejscowość Kramsk, położona w środkowo-wschodniej części gminy, o średniowiecznym rodowodzie, rozlokowana przy drodze wojewódzkiej nr 266, w odległości ok. 15 km na północny wschód od stolicy powiatu, Konina oraz w odległości ok. 180 km od Warszawy. W latach 1975-1998 gmina administracyjnie należała do ówczesnego województwa konińskiego.

Gmina zajmuje powierzchnię 132 km², co stanowi 8,4% powierzchni powiatu. W jej granicach znajduje się 30 wsi sołeckich: Anielew, Barce, Bilczew, Borki, Brzózki, Dębicz, Drażek, Grąblin, Helenów Drugi, Helenów Pierwszy, Izabelin, Jabłków, Konstantynów, Kramsk, Kramsk-Łazy, Kramsk-Łęgi, Kramsk-Pole, Ksawerów, Lichnowo, Milin, Patrzyków, Pąchów, Podgór, Rudzica, Rysiny, Święciec, Święte, Wielany, Wola Podłęzna i Wysokie, obejmujących 49 miejscowości. Według danych GUS za 2021 r. gminę zamieszkują 11383 osoby, stanowiąc 8,8 % ludności powiatu. Gęstość zaludnienia wynosi 85 os./km².

Użytki rolne zajmują 76% powierzchni gminy, stąd jej funkcją wiodącą jest rolnictwo, natomiast 13% ogólnej powierzchni gminy stanowią tereny leśne. Znaczną część powierzchni gminy zajmują obszary prawnie chronione, które włączono do Goplańsko – Kujawskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu. W południowej części gminy obszar chronionego krajobrazu pokrywa się z obszarem specjalnej ochrony ptaków w sieci NATURA 2000 „Dolina Środkowej Warty” PLB300002.

Gmina graniczy z siedmioma jednostkami samorządowymi z dwóch powiatów:

- - od zachodu miasto Konin, powiat Konin,
- - od północy gminy Ślesin i Sompolno, powiat koniński,
- - od południa gmina Krzymów, powiat koniński,
- - od południowego wschodu z gminą Kościelec, powiat kolski,
- - od wschodu z gminą wiejską Koło, powiat kolski,
- - od północnego wschodu z gminą Osiek Mały, powiat kolski.

Sieć osadniczą łączą drogi gminne dł. ok.146 km i dziewięć odcinków dróg powiatowych o łącznej długości ok. 51 km. Przez tereny gminne również przebiegają: odcinek ok.16 km DW nr 266 Konin - Sompolno - Radziejów - Cieclocinek, która bezpośrednio łączy się z autostradą A-2, będącą częścią międzynarodowego korytarza transportowego E-30 Berlin – Poznań – Warszawa – Moskwa, a także magistrala kolejowa relacji Śląsk – Porty ze stacją i bocznicami w miejscowości Kramsk oraz szlak międzynarodowej linii kolejowej E 20 Paryż – Berlin - Kunowice – Poznań - Warszawa - Terespol - Moskwa.

Według podziału fizycznogeograficznego Jerzego Kondrackiego, gmina położona jest w makroregionie Nizina Południowowielkopolska, na pograniczu dwóch mezoregionów - Wysoczyzn Gnieźnieńskiej i Kłodawskiej. Wysoczyzna Gnieźnieńska sięga od zachodniej strony do linii Grąblin – Izabelin - Wola Podłęzna. Od strony północno-wschodniej, do linii Święciec - Bilczew – Kramsk, sięgają Równiny Lubstowska i Drzewcowska, które należą do Wysoczyzny Kłodawskiej. Podstawową formą zajmującą południową i środkową część gminy jest Pradolina Warszawsko – Berlińska, jej odcinek koniński z wyodrębnionym „basenem kramskim”. Urozmaicona licznymi formami polodowcowymi rzeźba terenu została ukształtowana w okresie zlodowacenia środkowopolskiego i północnopolskiego. Sieć wodną tworzą rzeka Warta i jej prawe dopływy - Warcica oraz Kanał Grójecki, który łączy Wartę z Jeziorem Lubstowskim i Kanał Morzysławski będący łącznikiem Warty z Jeziorem Gopło. W gminie brak jest

większych zbiorników wodnych, jej powierzchnia poprzecinana jest gęstą siecią rowów melioracyjnych i mniejszych cieków oraz kanałów.

Na terenie gminy występują surowce mineralne w postaci piasków i żwirów, częściowo eksploatowane oraz węgiel brunatny wcześniej eksploatowany w wielu złożach, obecnie tereny zrekultywowane oraz w złożu Drzewce, obejmujące tereny gminy Kramsk i Osiek Mały, od sierpnia br. eksploatacja zaniechana, odkrywka w trakcie likwidacji.

Ślady osadnictwa na terenie gminy sięgają epok prehistorycznych, natomiast dokumenty źródłowe XIII w., wtedy to Kramsk nosił nazwę Cramsko, później nazywał się Krąpsko, Krompsk, Kramsko, by ostatecznie przyjąć obecnie używaną. Przed 1219 r. Kramsk był własnością biskupów płockich. Od 1228 r. wieś przeszła w posiadanie klasztoru Bożogrobców w Miechowie. W 1251 r. wzmiankowana jako własność księcia. W 1255 r. wspomniany jest kapelan kramski, zapewne istniał też kościół. Po utworzeniu Starostwa Konińskiego dobra kramskie zostały wcielone do Konina, a w Rudzicy założono konińską komorę celną. W 1517 r. Kramsk należał do starosty konińskiego, Mikołaja Ocieskiego, a około roku 1579 był w posiadaniu kolejnego starosty, Piotra Żychlińskiego. Od 1641 r. dzierżawcą Kramska był kasztelan inowrocławski, Wojciech Kadziłowski. Wzmiankowani są również późniejsi właściciele: Paweł Lubowiecki (1713 r.), Józef Brzeziński (poł. XVIII w.), Jakub i Krystyna Brzezińscy. Warto wspomnieć, iż miejscowości gminy Kramsk dość często zawierają tak w nazwie, jak i w swoim pierwotnym kształcie pierwiastki historycznej lokalizacji.

Po III rozbiórce Polski w 1795 r. tereny gminy Kramsk znalazły się w granicach Prus Południowych. W 1797 r. król pruski przekazał je kapitanowi Strombergowi, zaś w 1811 r. stanowiły własność kapitana, barona Fryderyka Vogla. W 1844 r. Franciszek Potrzebowski, wiceprezes Trybunału Warszawskiego, brat ówczesnego proboszcza kramskiego, odkupił dobra kramskie od barona, by trzy lata później sprzedać je miejscowym włościanom. Ostatnim właścicielem Kramska był Ksawery Makarowicz, który kupił dobra kramskie od Franciszka Potrzebowskiego w roku 1856, zaś w 1869 r. rozparcelował je, przyczyniając się znacząco do rozwoju wsi.

Po zwycięstwie Napoleona nad Prusami w 1807 r. ówczesny powiat koniński wraz z dobrami kramskimi znalazły się w Księstwie Warszawskim, a po Kongresie Wiedeńskim ziemie te należały do Guberni Kaliskiej i wchodziły w skład Królestwa Polskiego.

Na przełomie XIX i XX wieku Kramsk przybrał wygląd miasteczka

z powstałym w 1904 r. rynkiem. Działalność rozpoczęły: kółko rolnicze, straż ogniowa, sklep, apteka, młyn, tartak, spółdzielnia oszczędnościowo-pożyczkowa. W latach I wojny światowej administracja gminy była podporządkowana niemieckim władzom wojskowym. Po odzyskaniu niepodległości, od 1920 r. rozpoczął się stopniowy rozwój gminy, którego kres nastąpił z chwilą wybuchu II wojny światowej. Podczas okupacji obszar gminy znalazł się w „Kraju Warty” i został włączony do III Rzeszy. Nazwę wsi Kramsk zmieniono na Kramsried. Mieszkańcy byli represjonowani, wielu oddało życie w walce z hitlerowskim najeźdźcą. W styczniu 1945 r. tereny zajmowane przez gminę zostały wyzwolone przez wojska radzieckie i rozpoczął się nowy etap przemian społeczno-gospodarczych w realiach 2 poł. XX i początku XXI w., a obecnie podejmowane działania samorządu podnoszą atrakcyjność gminy dla mieszkańców, turystów i inwestorów.

O przeszłości i dawnych wydarzeniach historycznych tych ziem świadczą miejsca pamięci i pomniki, które wpisane są nie tylko w świadomość lokalnej społeczności, ale także w krajobraz kulturowy. Należą do nich m. in.:

- ✓ W rudzickim lesie, w miejscu straceń przez hitlerowców ok. 1500 Żydów, których zwieziono z getta powiatu konińskiego, stoi obelisk upamiętniający ofiary oraz tablice informacyjne i symboliczna mogiła.
- ✓ W Kramsku, przy kościele Świętego Stanisława B.M. znajduje się pomnik pamięci mieszkańców gminy, wzniesiony „*W hołdzie Poległym za wolność i niepodległość Ojczyzny*”.
- ✓ Na kramskim cmentarzu parafialnym znajduje się nagrobek, zmarłego w 1835 r. Franciszka Sempołowskiego, dziedzica wsi Wysokie, fundatora pierwszej szkoły w wiosce i darczyńcy gruntu pod jej budowę.
- ✓ W centrum wsi Borki miejscem pamięci jest pomnik z tablicą „*Pamięci Ofiar Faszyzmu*” – z nazwiskami 13 cywilnych mieszkańców. Na pomniku jest umieszczona tablica poświęcona porucznikowi wojska polskiego Feliksowi Gruberskiemu, o następującej treści: „Mieszkaniec wsi Borki por. WP FELIKS GRUBERSKI żołnierz ZWZ – AK ur. 9.0.1911 r. w Radziejowie Rozstrzelany za Wolną Polskę 3.01.1947 r. w Poznaniu”. Rozstrzelania dokonali najprawdopodobniej funkcjonariusze Urzędu Bezpieczeństwa. Do dziś nie jest znane miejsce pochówku.
- ✓ W Kramsku na remizie OSP, w 125-lecie powstania jednostki i 30. rocznicę wmurowania kamienia węgielnego pod budowę strażnicy, umieszczono tablicę upamiętniającą inicjatorów budowy Domu Strażaka.

- ✓ W Bilczewie przed budynkiem szkoły podstawowej umiejscowiono głaz z tablicą poświęconą urodzonemu w Kramsku Piotrowi Bąkowi – nauczycielowi, naukowcowi, autorowi językoznawczych publikacji o gwarze kramskiej, którego imię przyjęła placówka.
- ✓ W miejscowości Święte znajduje się Kopiec Kościuszki z płaskorzeźbą Naczelnika i współczesną płytą granitową z informacją o historii powstania pomnika i kopca. Powstał on w 1917 r. z inicjatywy Józefa Zywert, nauczyciela i kierownika szkoły w Patrzykowie (obecnie patron szkoły). Pomnik zniszczony przez okupanta w czasie II wojny światowej, został odbudowany po wojnie, w 2017 r. odnowiony. Obecnie miejsce gminnych uroczystości patriotycznych.

Z gminą związane są biografie znanych postaci, np.

- Tomasz Kłossowski (ur. 1780 w Izbicy Kujawskiej, zm. 7 sierpnia 1848 w Izabelinie) – dziedzic, który po konfiskacie majątku za udział w zrywach niepodległościowych osiedlił się i wybudował kuźnię w Izabelinie, zostawszy kowalem. Ciężko ranny w Bitwie Narodów pod Lipskiem w szeregach Napoleona Bonapartego, modlący się o przeżycie, miał objawienie maryjne, zapoczątkowujące kult Matki Bożej na tym terenie i kolejne objawienia, których upamiętnieniem jest Sanktuarium Matki Bożej Bolesnej Królowej Polski w pobliskim Licheniu Starym.
- Piotr Bąk (ur. 1911 w Kramsku, zm. 3 października 2000) – wybitny pedagog, popularyzator poprawnej polszczyzny i wymowy, wykładowca akademicki UŁ w Łodzi, językoznawca (doktor), autor licznych publikacji dotyczących zarówno zagadnień językoznawczych jak i metodyki nauczania języka polskiego, m.in. rozprawy doktorskiej pt. *Gwara okolic Kramska* oraz książki *Słownictwo gwary okolic Kramska na tle kultury ludowej*, a także artykułów: *Pochodzenie nazwy miejscowej Kramsk*, *Oracje weselne z okolic Kramska*. Jako dialektolog przyczynił się do ocalenia i utrwalenia wiedzy o zanikających obecnie gwarach polskich i o polskiej kulturze ludowej.
- Janusz Patrzykont. Urodzony 5 maja 1912 w Kramsku, zmarł 9 grudnia 1982 w Poznaniu. Sportowiec wielu dyscyplin, reprezentant Polski w koszykówce – z jego nazwiskiem związane są pierwsze sukcesy polskiej męskiej koszykówki na arenie międzynarodowej - w 1937 r. zwycięstwo na Łotwie w Mistrzostwach Europy, a w 1936 r. czwarte miejsce z reprezentacją Polski podczas Igrzysk Olimpijskich w Berlinie, również

reprezentant w piłce ręcznej, wioślarstwie i hokeju. Po zakończeniu kariery sportowej był trenerem koszykówki.

Z historią gminy związana jest również postać, pochodzącego z Grąblina, pasterza Mikołaja Sikacza, który urodził się 10.12.1787 r., a zmarł 23.04.1857 r. Był on świadkiem objawień.

W krajobrazie kulturowym gminy występują małe obiekty kultowe – kapliczki, figury i krzyże przydrożne, mocno splecione z polską kulturą i obyczajowością, świadczące nie tylko o religijności mieszkańców tego terenu, ale i o bogactwie tutejszej kultury ludowej. Widoczne są niemal w każdej miejscowości, o różnej formie architektonicznej: murowanych domków, kaplic, latarni umieszczonej na kolumnie, murowanego prostopadłościanu z wnękami zawierającymi święte obrazy i figury czy w formie skrzynki zawieszanej na drzewie.

Spotkać też można na terenie gminy, zanikające już w pejzażu wiejskim, historyczne budownictwo drewniane stanowiące najbardziej rodzimy element dziedzictwa architektonicznego. Drewnianą zabudowę – domy mieszkalne widoczne są w m.in. miejscowościach: Patrzyków, Nowy Czarków, Pogorzałki i Święte.

Specyficzną kategorią miejsc tworzących krajobraz kulturowy są cmentarze: czynny katolicki w Kramsku, nieczynne ewangelickie – praktycznie ślady po tych cmentarzach - w miejscowościach: Izabelin, Konstantynów, Nowy Czarków, Osowce i Pąchów, które są świadectwem wielokulturowości tych ziem, (w Rudzicy, w miejscowym lesie znajduje się miejsce pamięci – powstałe w miejscu straceń w czasie okupacji hitlerowskiej ponad 1500 Żydów z gett zbiorczych ze Rzgowa i z Groźca oraz zbiorowych mogił – obecnie upamiętnia zbrodnię usypana mogiła, obeliski i tablice informacyjne dotyczące tragedii).

Wykształcony na przestrzeni wieków dorobek kultury materialnej, którego zasoby przetrwały w gminie do czasów obecnych, również dziedzictwo niematerialne – tradycja, zwyczaje, obrzędy, muzyka ludowa, postaci i zdarzenia historyczne - są wyrazem troski władz samorządowych, aby poznały je kolejne pokolenia, dają również podstawę do kreowania nowych propozycji turystycznych, promocyjnych i generujących wzmacnianie lokalnych więzi społecznych.

2. Cel opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Nadrzędnym celem *Programu opieki nad zabytkami gminy Kramsk na lata 2023-2026* jest ukierunkowanie działań samorządu gminnego na poprawę stanu zachowania i utrzymania zasobów dziedzictwa kulturowego gminy. Szczegółowe cele wynikają z ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Cele te określone zostały następująco:

- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystywaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami – zadania i kompetencje organu gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

1. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2022, poz. 559 ze zmianami).

Zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy, do zadań własnych gminy należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w tym m.in. spraw kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

2. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2022 r., poz. 840), która nakłada na gminę następujące obowiązki i uprawnienia:

a) prawo utworzenia przez radę gminy (po uprzednim zasięgnięciu opinii konserwatora zabytków) parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu

- kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej (art. 16),
- b) obowiązek uwzględniania w strategii rozwoju gminy, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art. 18 i 19),
- c) obowiązek uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 20),
- d) obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków (art. 22 ust. 4),
- e) przyjmowanie zawiadomień o znalezieniu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem oraz powiadomienie o tym fakcie wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 32 ust. 1 pkt 3 i ust. 2),
- f) przyjmowanie zawiadomień o przypadkowym znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem archeologicznym i powiadomienie o tym fakcie wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 33 ust. 1 i 2),
- g) sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich i budowlanych przy zabytku, do którego gmina posiada tytuł prawny (art. 71 ust. 1 i 2)
- h) prawo udzielania przez organ stanowiący gminy, na zasadach określonych w podjętych uchwałach, dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków (art. 81),
- i) obowiązek sporządzenia przez wójta gminy na okres 4 lat gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87 ust. 1).
- j) obowiązek sporządzenia i przedstawienia radzie gminy sprawozdania z realizacji programu (art. 87 ust. 5).

4. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zawarte zostały w szeregu dokumentach:

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze

zmianami)

Ustawa zasadnicza stanowi fundament systemu ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce. Zgodnie z art. 5 art. 6 ust. 1 Rzeczpospolita Polska strzeże dziedzictwa narodowego, zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju oraz stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będących źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju. Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa art. 86 ustawy.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2022 r., poz. 840)

Ustawa stanowi podstawę prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w kraju, określa politykę zarządzania zabytkami, wyznacza główne zadania państwa i właścicieli obiektów zabytkowych. Szczegółowe zapisy określają przedmiot, zakres i formy ochrony i opieki nad zabytkami, zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, formy ochrony zabytków.

Użyte w art. 3 ustawy określenia oznaczają:

- 1) zabytek - nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
- 2) zabytek nieruchomy - nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt 1;
- 3) zabytek ruchomy - rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt 1;
- 4) zabytek archeologiczny - zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;
- 5) instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami - instytucję kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;
- 6) prace konserwatorskie - działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz

dokumentowanie tych działań;

7) prace restauratorskie - działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań;

8) roboty budowlane - roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;

9) badania konserwatorskie - działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;

10) badania architektoniczne - działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;

11) badania archeologiczne - działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;

12) historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny - przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;

13) historyczny zespół budowlany - powiązaną przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;

14) krajobraz kulturowy - postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka;

15) otoczenie - teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Ochrona zabytków (art. 4) polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,

- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi za granicę,
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków,
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

W art. 5 zdefiniowane zostało pojęcie opieki nad zabytkami, która sprawowana jest przez właściciela lub posiadacza zabytku. Polega ona w szczególności na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku,
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku wraz z jego otoczeniem w jak najlepszym stanie,
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Ze względu na bardzo zróżnicowany charakter obiektów, które mogą być zabytkami, w art. 6 przedstawiono przykładowe wyliczenie z podziałem na zabytki nieruchome, ruchome i archeologiczne. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

- 1) zabytki nieruchome będące, w szczególności: krajobrazami kulturowymi, układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi, dziełami architektury i budownictwa, dziełami budownictwa obronnego, obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi, cmentarzami, parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni, miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 2) zabytki ruchome będące, w szczególności: dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje, numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami, wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego, materiałami bibliotecznymi,

instrumentami muzycznymi, wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi, przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności: pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyskami, kurhanami, reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać również nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Ustawa wyróżnia (w art. 7) następujące formy ochrony:

- 1) wpis do rejestru zabytków,
- 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- 2) uznanie za pomnik historii,
- 3) utworzenie parku kulturowego,
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Zgodnie z art. 36 ust. 1, pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga:

- 1) prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, w tym prac polegających na usunięciu drzewa lub krzewu z nieruchomości lub jej części będącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem lub inną formą zaprojektowanej zieleni;
- 2) wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku;
- 3) prowadzenie badań konserwatorskich zabytku wpisanego do rejestru;
- 4) prowadzenie badań architektonicznych zabytku wpisanego do rejestru;
- 5) prowadzenie badań archeologicznych;
- 6) przemieszczanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- 7) trwałe przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje;
- 8) dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- 9) zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru lub sposobu korzystania z tego zabytku;
- 10) umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru urządzeń technicznych, tablic

reklamowych lub urządzeń reklamowych w rozumieniu art. 2 pkt 16 b i 16 c ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz napisów, z zastrzeżeniem art. 12 ust.1;

11) podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru, z wyłączeniem działań polegających na usuwaniu drzew lub krzewów z terenu nieruchomości lub jej części niebędącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem albo inną formą zaprojektowanej zieleni;

12) poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania.

Przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa można prowadzić prace konserwatorskie i restauratorskie oraz badania konserwatorskie na podstawie pozwolenia wydanego przez ministra właściwego do spraw kultury i dziedzictwa narodowego.

Tryb wydawania pozwoleń na prace przy zabytkach określa rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (tekst jednolity: Dz. U. z 2021 r., poz. 81).

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2022 r., poz. 559 ze zmianami)

Zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy, do zadań własnych gminy należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w tym m.in. spraw kultury, a więc bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2021 r., poz. 1973 ze zmianami)

Ustawa określa, że przy sporządzaniu prognozy oddziaływania na środowisko należy dokonać analizy i oceny oddziaływania m.in. na obiekty zabytkowe. W przypadku odstąpienia od przeprowadzenia postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko, ustawa nakłada obowiązek sprawdzenia, czy decyzja o odstąpieniu uwzględnia obszary mające znaczenie

dla dziedzictwa kulturowego.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2022 r., poz. 916 ze zmianami)

Zgodnie z art. 83 a ust. 1 ustawy, zezwolenie na usunięcie drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości wydaje wójt, burmistrz albo prezydent miasta, a w przypadku gdy zezwolenie dotyczy usunięcia drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków - wojewódzki konserwator zabytków. Art. 86 ust. 1a) stanowi, że nie nalicza się opłat za usunięcie drzew lub krzewów, jeżeli usunięcie jest związane z odnową i pielęgnacją drzew rosnących na terenie nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków.

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2022 r., poz. 503 ze zmianami)

Zapisy ustawy określają, iż podczas sporządzania studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, decyzji o warunkach zabudowy oraz ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego należy uwzględnić obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Ustawa nakłada na samorządy obowiązek zawiadomienia konserwatora zabytków o przystąpieniu do sporządzania studium i planów zagospodarowania przestrzennego, uwzględnienia wniosków konserwatorskich oraz uzgodnienia dokumentów.

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2021 r., poz. 1899 ze zmianami)

Ustawa określa (w art. 13 ust 4.), iż pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, stanowiącej własność jednostki samorządu terytorialnego i Skarbu Państwa. Zgodnie z art. 13 ust. 5 sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Zgodnie z art. 29, jeżeli przedmiotem umowy o oddanie nieruchomości gruntowej w użytkowanie wieczyste jest nieruchomość wpisana do rejestru zabytków, przy

określaniu sposobu korzystania z niej, można nałożyć na nabywcę obowiązek odbudowy lub remontu położonych na niej obiektów zabytkowych. Przy sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, ustaloną cenę obniża się o 50 % (art. 68). Właściwy organ, może za zgodą odpowiednio wojewody, rady lub sejmiku, podwyższyć lub obniżyć tę bonifikatę.

Art. 96 ust. 1a stanowi, że w odniesieniu do nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, decyzję o podziale nieruchomości wydaje się po uzyskaniu pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na podział tej nieruchomości.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. Nr z 2021 r., poz. 2351 ze zmianami)

Art. 5 ust. 1 pkt 7 oraz ust. 2.

Obiekt budowlany należy użytkować w sposób zgodny z jego przeznaczeniem i wymaganiami ochrony środowiska oraz utrzymywać w należyтым stanie technicznym i estetycznym, nie dopuszczając do nadmiernego pogorszenia jego właściwości użytkowych i sprawności technicznej, w szczególności w zakresie związanym z wymaganiami ochrony obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską.

Art. 30 ust. 2.

Do zgłoszenia robót budowlanych należy dołączyć, w zależności od potrzeb, pozwolenia, uzgodnienia i opinie wymagane odrębnymi przepisami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Art. 30 ust. 7.

Właściwy organ może nałożyć, w drodze decyzji, obowiązek uzyskania pozwolenia na wykonanie określonego obiektu lub robót budowlanych objętych obowiązkiem zgłoszenia, jeżeli ich realizacja może naruszać ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub spowodować m.in. pogorszenie stanu środowiska lub stanu zachowania zabytków.

Art. 39 ustawy określa, iż:

- prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia konserwatora zabytków,
- pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków,

- w stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów nie wpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany zająć stanowisko w terminie 30 dni od dnia doręczenia; niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się jako brak zastrzeżeń do przedstawionych we wniosku rozwiązań projektowych.

Art. 67 ust. 1, 2-4.

Jeżeli nieużytkowany lub niewykończony obiekt budowlany nie nadaje się do remontu, odbudowy lub wykończenia, organ nadzoru budowlanego wydaje decyzję nakazującą właścicielowi lub zarządcy rozbiórkę tego obiektu. Przepisu tego nie stosuje się do obiektów budowlanych wpisanych do rejestru zabytków. W stosunku do obiektów budowlanych niewpisanych do rejestru zabytków, a objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, decyzję o rozbiórce organ nadzoru budowlanego wydaje po uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany zająć stanowisko w terminie 30 dni. Niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się za uzgodnienie.

ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (Dz. U. z 2022 r., poz. 1452 ze zmianami)

Na podstawie art. 7 ust.1 pkt 6 grunty i budynki wpisane indywidualnie do rejestru zabytków, pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji zgodnie z przepisami ustawy o ochronie zabytków, z wyjątkiem części zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej, zwolnione są od podatku od nieruchomości.

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i bibliotekach zostały określone w:

- 1) Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (t.j. Dz. U. z 2022 r., poz. 385),
- 2) Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2019 r., poz. 1497 ze zmianami).

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (t.j. Dz. U. z 2020 r., poz. 164).

5. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego

5.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

5.1.1. Strategia rozwoju kapitału społecznego 2030

Strategia rozwoju kapitału społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 przyjęta została Uchwałą Nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r.

W dokumencie wskazano konieczność pełniejszego wykorzystania wybranych zasobów i narzędzi z obszaru kultury i dziedzictwa narodowego na poziom kapitału społecznego. Głównym celem *Strategii* jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Cel główny realizowany będzie przez trzy cele szczegółowe, z których cel 2. „Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich” zawiera działania ukierunkowane na wzmocnienie i wykorzystanie potencjału kultury i zasobów dziedzictwa narodowego na rzecz utrwalania wzorców i kompetencji sprzyjających rozwojowi kapitału społecznego. W ramach tego celu wyróżniono m.in. następujące priorytety:

- 1) ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury,
- 2) digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.

Fundamentalnym warunkiem umożliwiającym aktywne uczestnictwo w kulturze jest dostępność szeroko rozumianego dziedzictwa. Z jednej strony, dziedzictwo to wymaga odpowiedniej ochrony i zachowania, z drugiej zaś stanowi potencjał, który należy efektywnie wykorzystać na potrzeby budowania kapitału społecznego, poczucia tożsamości i wspólnoty, a także wzrostu ekonomicznego. Jednym z kluczowych zadań państwa w tym obszarze jest zatem dalsze inwestowanie w zachowanie obiektów zabytkowych oraz usprawnianie systemu ochrony zabytków. W tym celu realizowany będzie projekt strategiczny pn. *Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*”. Głównym celem dokumentu jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami. Dwa spośród trzech celów szczegółowych mają wpływ na poziom kapitału społecznego w Polsce. Są to:

- Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego,
- Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa.

Jednym z priorytetowych działań w omawianym obszarze będzie wsparcie zabytków uznanych za Pomniki Historii. Realizowane będą inicjatywy polegające

na inwestycjach w zakresie ochrony i zachowania Pomników Historii oraz rozwoju i promocji związanej z nimi oferty turystycznej. Istotne znaczenie wśród krajowych zabytków odgrywają również obiekty o charakterze sakralnym, które cechuje wysoki poziom artystyczny oraz ponadprzeciętne wartości historyczne i naukowe. Projekt strategiczny pn. *Rozwój turystyki kulturowej* obejmie następujące działania dotyczące zabytków znajdujących się na szlakach kulturowych i uznanych za Pomniki Historii:

- Dofinansowanie prac konserwatorskich i restauratorskich przy zabytkach znajdujących się w najgorszym stanie zachowania.

W przypadku szlaków kulturowych inwestycje obejmujące kilka lub kilkanaście zabytków znacząco wpłyną na waloryzację krajobrazu kulturowego, eksponując jego unikalne cechy. Elementem przedsięwzięć z tego obszaru będą również prace remontowe i porządkujące najbliższe otoczenie zabytków, co stanowi istotę planowanego programu wsparcia dla szlaków kulturowych.

- Dofinansowanie projektów wspierających proces upowszechniania i udostępniania dziedzictwa kulturowego oraz jego wartości, a także aktywizujących zaangażowanie społeczne w proces ochrony i opieki nad zabytkami.

Celem tego rodzaju przedsięwzięć będzie zwiększenie zaangażowania społeczności lokalnych w opiekę nad zabytkami i równoległe – wzmocnienie poczucia tożsamości oraz więzi lokalnych składających się na kapitał społeczny. Wsparcie obejmie podmioty zarządzające szlakami kulturowymi i Pomnikami Historii, które podejmą współpracę z lokalnymi organizacjami pozarządowymi oraz samorządami.

Projekt strategiczny pn. *Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej* ma na celu realizację działań związanych z szeroko pojętą cyfryzacją i udostępnianiem zasobów dziedzictwa kulturowego. Zakres projektu obejmie m.in. następujące działania:

- 1) kontynuacja procesu digitalizacji wszystkich rodzajów zasobów dziedzictwa kulturowego, w tym zasobów muzealnych, archiwalnych, audiowizualnych, bibliotecznych i zabytkowych w państwowych instytucjach kultury i archiwach;
- 2) systemowe udostępnianie zdigitalizowanych zasobów dziedzictwa kulturowego przez budowę centralnych punktów dostępu do zasobów kultury, nauki i administracji.

5.1.2. Koncepcja zagospodarowania przestrzennego kraju 2030

Koncepcja zagospodarowania przestrzennego kraju 2030 przyjęta została uchwałą Nr 239 Rady Ministrów z dnia 13 grudnia 2011 r. Głównym celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długim okresie. Szczególny nacisk położono na budowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego, gdyż decyduje on o warunkach życia obywateli, funkcjonowaniu gospodarki i pozwala wykorzystywać szanse rozwojowe. Dokument uwzględnia problematykę ochrony dziedzictwa kulturowego w systemie kształtowania prawidłowej polityki przestrzennej.

Jako cele polityki przestrzennej w aspekcie ochrony dziedzictwa kulturowego wymieniono:

- ograniczenie presji urbanizacyjnej na obszary o znaczeniu przyrodniczym i kulturowym poprzez rozwój narzędzi wspierania finansowego ochrony przyrody i krajobrazu,
- wprowadzenie systemu standardów zabudowy i zagospodarowania terenów o niższym reżimie ochronnym,
- wprowadzenie narzędzi kompensacji utraconych korzyści ekonomicznych na terenach o wysokich restrykcjach konserwatorskich,
- wspieranie rewitalizacji zdegradowanych przestrzeni: starych dzielnic mieszkaniowych, obiektów przemysłowych, pokolejowych, opuszczonej zabudowy.

5.1.3. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022 przyjęty został Uchwałą Nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r.

W *Krajowym programie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022* dokonano ewaluacji Krajowego Programu na lata 2014-2017. Sprawozdanie końcowe z oceny realizacji wybranych elementów Programu zostało zamieszczone na stronie internetowej Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego pod adresem: www.kultura.gov.pl.

Na podstawie wyników ewaluacji i doświadczeń towarzyszących realizacji Programu na lata 2014-2017, przy przygotowywaniu Programu na lata 2019-2022 położono szczególny nacisk na zmiany w warstwie:

- 1) poprawy struktury zarządzania, monitoringu i ewaluacji Programu,

2) wyraźnego powiązania wskaźników realizacji Programu z konkretnymi zadaniami, zaplanowanymi jako elementy realizacji kierunków działania i celów szczegółowych.

W przyjętym dokumencie określony został cel główny, jakim jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami. Celowi głównemu przyporządkowano trzy cele szczegółowe oraz kierunki działania i zadania:

1. Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego.

1.1. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym:

- szkolenia dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym, w tym pracowników merytorycznych, z uwzględnieniem zagadnień z zakresu planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami,
- budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym, regionalnym i centralnym,
- merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach,
- konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami.

1.2. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym:

- wspieranie rozwijania kompetencji zawodowych przez pracowników służb konserwatorskich,
- ewaluacja stosowanych standardów i metod konserwatorskich,
- wsparcie działań dokumentacyjnych zasobu zabytkowego,
- powołanie Centrum Architektury Drewnianej.

2. Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.

2.1. Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami:

- upowszechnianie standardów i metod konserwatorskich dla wybranych zasobów zabytkowych (wybór zasobów, wypracowanie zaleceń dla opiekunów zasobu zabytkowego dotyczących metod konserwacji, adaptacji, dokumentacji i badań, upowszechnianie przez bazę wiedzy).

2.2. Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego:

- podniesienie bezpieczeństwa zabytków ruchomych przez sprzyjanie intensyfikacji współpracy z opiekunami zabytków przez właściwe służby i instytucje.

3. Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.

3.1. Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości:

- kampania społeczno-edukacyjna w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i dostępności do zabytków dla osób z niepełnosprawnościami,
- tworzenie narzędzi edukacyjnych dla szkół i instytucji kultury, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

3.2. Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami:

- program dotacyjny dla organizacji pozarządowych w zakresie popularyzowania i upowszechniania wiedzy o dziedzictwie kulturowym, budowania świadomości lokalnej, a także włączania społeczeństwa w opiekę nad zasobem dziedzictwa kulturowego.

5.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa

5.2.1. Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2030 roku

Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2030 roku przyjęta została przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego uchwałą Nr XVI/287/2020 z dnia 27 stycznia 2020 r.

Wśród kluczowych wyzwań dla Wielkopolski wymieniono „Przeciwdziałanie dezintegracji społecznej i utracie regionalnej tożsamości, rozwijanie kapitału społecznego i kulturowego”. Samorząd Województwa przyjął następującą wizję rozwoju województwa wielkopolskiego: „Wielkopolska w 2030 roku to region przodujący w kraju, liczący się w Europie i szanujący jej uniwersalne wartości, świadomy swojego dziedzictwa przyrodniczego i cywilizacyjnego, spójny, zrównoważony i dostępny terytorialnie, otwarty na nowe idee i ludzi, silny nowoczesną gospodarką, aspiracjami i wiedzą swoich mieszkańców, zapewniający im bardzo dobre warunki życia, pracy i wypoczynku na całym obszarze województwa.”

Istotę działań samorządu regionalnego i podstawowe funkcje do spełnienia precyzuje jego misja: „Samorząd Województwa umacnia krajową i europejską pozycję Wielkopolski, rozwija jej potencjał społeczny i gospodarczy, podnosi poziom życia mieszkańców oraz dba o środowisko przyrodnicze i dziedzictwo kulturowe regionu dla dobra jego obecnych i przyszłych pokoleń w myśl zasad zrównoważonego rozwoju.”

Wyróżniono cztery cele strategiczne, a w ich obrębie jedenaście celów operacyjnych, które realizowane będą przez kierunki interwencji. Dla celu „Rozwój kapitału społecznego i kulturowego regionu” kluczowym kierunkiem

interwencji będzie wzmocnienie potencjału kulturowego i infrastruktury kultury. Dla zachowania tradycji i tożsamości kulturowej mieszkańców, odbudowy i utrzymania materialnego dorobku kultury i dziedzictwa regionu, atrakcyjności inwestycyjnej i turystycznej województwa niezbędne jest wsparcie inwestycji w obszarze kultury. Spośród identyfikowanych w tym zakresie potrzeb wymieniono rozwój wielkopolskich instytucji kultury oraz rozwój i promocję produktów turystyki kulturowej ze szczególnym uwzględnieniem Szlaku Piastowskiego.

5.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego wraz z Planem zagospodarowania przestrzennego miejskiego obszaru funkcjonalnego Poznania uchwalony przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego uchwałą Nr V/70/19 z dnia 25 marca 2019 r.

W rozdz. II. „Synteza uwarunkowań zagospodarowania przestrzennego województwa”, pkt. 3.3. „Dziedzictwo kulturowe” przedstawiono krótką historię osadnictwa, najcenniejsze obszary i obiekty nieruchome, zabytki archeologiczne, obszary o wysokich wartościach kulturowych, obiekty kultu religijnego, miejsca pamięci narodowej, elementy dziedzictwa niematerialnego, szlaki kulturowe.

W rozdz. IV. „Cele polityki przestrzennej” określono osiem celów polityki przestrzennej, w tym cel 4. odnoszący się do ochrony dziedzictwa kulturowego „Ochrona potencjału kulturowego i krajobrazu oraz rozwój konkurencyjnych form turystyki i rekreacji”. Dla przyjętych celów polityki przestrzennej określone zostały kierunki zagospodarowania przestrzennego oraz działania służące osiągnięciu docelowej struktury funkcjonalno-przestrzennej.

I. W zakresie wzmocnienia tożsamości narodowej i regionalnej:

1] Kształtowanie głównego obszaru kulturotwórczego poprzez m.in.:

- a) wzmocnienie i wdrażanie działań ochronnych dla obiektów związanych ze Szlakiem Piastowskim,
- b) wyznaczanie lokalnych tematycznych tras turystycznych promujących dziedzictwo kulturowe Szlaku Piastowskiego;

2] Zachowanie zasobów dziedzictwa kulturowego materialnego i niematerialnego poprzez m.in.:

- a) ochronę obiektów cennych kulturowo, w tym:

- obejmowanie obiektów wyższymi formami ochrony prawnej,

- realizację nowych wpisów do rejestru i ewidencji zabytków,
 - modernizację obiektów zabytkowych,
 - tworzenie skansenów oraz przenoszenie do nich najbardziej wartościowych obiektów architektury wiejskiej,
- b) ochronę przestrzeni miast i wsi, w tym:
- wyznaczanie obszarów o zachowanych wartościach kulturowych i określanie potrzeb ich odnowy,
 - identyfikowanie obszarów zdegradowanych i obejmowanie ich działaniami planistycznymi,
 - działania rewaloryzacyjne zachowujące charakterystyczne dla przestrzeni miejskiej i wiejskiej obszary i obiekty decydujące o ich tożsamości i specyfice miejsca,
- c) ochronę obszarów cennych kulturowo, w tym:
- tworzenie parków kulturowych,
 - wpisanie obszarów cennych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO,
- d) rozwój działalności kulturalnej promującej tradycje, obrzędy, rzemiosło, stroje, muzykę czy tradycyjną kuchnię grup regionalnych;
- 3] Poprawa jakości przestrzeni kulturowej i krajobrazu poprzez m.in.:
- a) w obrębie obszarów zachowania tożsamości miejsca lokalizacji obiektów cennych kulturowo:
- wyznaczanie stref ochrony konserwatorskiej dla obiektów wraz z ich otoczeniem
 - tworzenie stref ochronnych dla obiektów archeologicznych, szczególnie tych o własnej formie krajobrazowej, z określeniem zasad inwestowania,
 - określanie parametrów nowej zabudowy w otoczeniu obiektów cennych kulturowo,
 - określanie miejsc lokalizacji i parametrów małej architektury, ogrodzeń, reklam w otoczeniu obiektów cennych kulturowo,
 - zachowanie lub odtwarzanie historycznych struktur kompozycji urbanistycznej w otoczeniu obiektów i obszarów cennych kulturowo,
 - określenie terenów zachowania istniejących lub odtwarzania historycznie ukształtowanych kompozycji zieleni,
- b) w obrębie obszarów ochrony i zachowania historycznej specyfiki przestrzeni miast i wsi:
- wyznaczanie stref ochrony konserwatorskiej obejmujących cenne kulturowo przestrzenie miast i wsi wraz z ich otoczeniem,
 - wprowadzanie ograniczeń dla nowej zabudowy wynikających z konieczności

zachowania historycznych relacji wysokościowych,

- zachowanie lub odtwarzanie przebiegów głównych historycznych traktów komunikacyjnych z uwzględnieniem charakteru zabudowy w pierzejach,

- określanie miejsc lokalizacji i parametrów małej architektury, ogrodzeń, reklam,

c) w obrębie obszarów ochrony i zachowania specyfiki krajobrazu obszarów cennych kulturowo, w tym krajobrazu wiejskiego:

- wyznaczanie stref ochrony krajobrazu obejmujących specyficzne elementy przestrzeni, w tym przedpola ekspozycji widokowej oraz osie widokowe na obiekty charakterystyczne dla specyfiki krajobrazu (obiekty budowlane, obiekty przyrodnicze, obiekty archeologiczne o własnej formie krajobrazowej),

- zachowanie charakterystycznego rozplanowania jednostek osadniczych,

- zachowanie historycznych cech zabudowy regionalnej,

- zachowanie charakterystycznej, historycznej małej architektury, w tym kapliczek i krzyży przydrożnych,

4] Rozwój instytucjonalnej działalności kulturalnej poprzez m.in.:

a) podnoszenie jakości usług kulturalnych w istniejących instytucjach kultury, w tym wspieranie nowych inicjatyw promujących dziedzictwo kulturowe,

b) wspieranie lokalnej działalności kulturalnej tworzonej w oparciu o specyficzne, lokalne zasoby dziedzictwa kulturowego, w tym niematerialnego m.in. poprzez:

- organizację izb pamięci, muzeów,

- wytyczanie lokalnych szlaków turystyki kulturowej,

- tworzenie zespołów ludowych i grup kultywujących obrzędy ludowe i umiejętności związane z wytwarzaniem lub użytkowaniem tradycyjnych instrumentów muzycznych i rękodzieła.

II. W zakresie rozwoju zróżnicowanych form turystyki i rekreacji:

1] Zwiększenie atrakcyjności obszarów wizerunkowych dla rozwoju zróżnicowanych form turystyki poprzez m.in.:

a) efektywną ochronę, ekspozycję i organizację zasobów kulturowych, przyrodniczych i krajobrazowych,

b) podnoszenie jakości, innowacyjności i konkurencyjności ofert turystycznych,

c) poprawę estetyki miast i wsi,

d) promowanie lokalnej kultury – tradycji i zwyczajów wielkopolskiej wsi,

e) rozwój preferowanych specjalizacji turystyki kulturowej, krajoznawczej, biznesowej i wypoczynkowej w poszczególnych gminach.

2] Rozwój turystyki kulturowej o znaczeniu międzynarodowym i krajowym.

5.2.3. Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego

Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego na lata 2021-2024 przyjęty został uchwałą Nr XXXVII/714/21 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z dnia 20 grudnia 2021 r.

Głównym celem *Programu* jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami oraz dbałość o materialne i niematerialne dziedzictwo kulturowe regionu dla dobra jego obecnych oraz przyszłych pokoleń.

W przyjętym dokumencie określono 5 celów szczegółowych, którym przyporządkowano kierunki działań:

Cel szczegółowy 1. Zahamowanie procesów degradacji zabytków, poprawa ich stanu zachowania oraz optymalizacja skuteczności systemu ochrony dziedzictwa materialnego województwa wielkopolskiego

Kierunki działań: podjęcie działań mających na celu poprawę stanu zachowania zabytków, wspieranie ochrony zabytków archeologicznych, popularyzowanie działań w zakresie opieki i ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, monitoring i aktualizacja uregulowań prawnych oraz dokumentów strategicznych i planistycznych w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami.

Cel szczegółowy 2. Budowanie tożsamości regionalnej i narodowej oraz świadomości społecznej mieszkańców Wielkopolski w oparciu o wartości dziedzictwa kulturowego

Kierunki działań: wspieranie programów i projektów edukacyjnych popularyzujących dziedzictwo kulturowe, wspieranie inicjatyw związanych z upamiętnianiem Powstania Wielkopolskiego, popularyzacja i upowszechnianie wiedzy na jego temat.

Cel szczegółowy 3. Włączenie materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego w rozwój społeczny, kulturowy i ekonomiczny województwa

Kierunki działań: wsparcie zagospodarowania, adaptacji i wykorzystania zabytków i dziedzictwa niematerialnego na cele kulturalne, turystyczne lub społeczne, wzmocnienie działań związanych z rozwojem usług turystycznych, wspieranie dawnych rzemiosł, ginących zawodów i form twórczości charakterystycznych dla województwa.

Cel szczegółowy 4. Rozwijanie przedsięwzięć ułatwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami

Kierunki działań: włączanie zabytków w procesy gospodarcze, włączanie cyfryzacji do ochrony i opieki nad zabytkami.

Cel szczegółowy 5. Podejmowanie i określanie warunków współpracy z właścicielami obiektów zabytkowych

Kierunki działań: udostępnianie obiektów zabytkowych, wskazywanie potencjalnych źródeł finansowania.

6. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

6.1. Zabytki nieruchome o najwyższym znaczeniu dla gminy wpisane do rejestru zabytków

Do rejestru zabytków nieruchomych na terenie gminy wpisany jest kościół par. p.w. św. Stanisława B. M. wraz z cmentarzem przykościelnym w Kramsku;
Rejestr zabytków nr A-522/263 z dnia 9 października 1995 r.

6.2. Wykaz zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków

ANIELEW

KAPLICZKA, mur., 1948 r.

BILCZEW

KAPLICZKA, mur., 1948 r.

BORKI

KAPLICZKA, mur., ok. poł. XX w.

HELENÓW PIERWSZY

KAPLICZKA, mur., po 1945 r.

HELENÓW DRUGI

SZKOŁA, mur., 1922 r.

IZABELIN

CMENTARZ EWANGELICKI, 1 poł. XIX w.

JABŁKÓW

KAPLICZKA, mur., ok. poł. XX w.

DOM NR 9, mur., pocz. XX w.

KONSTANTYNÓW

CMENTARZ EWANGELICKI, 1 poł. XIX w.

KRAMSK

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. ŚW. STANISŁAWA B.M., ul. Konińska:

a. kościół, mur., 1844 r., rozbud. 1862 r., 1903 -1906 r. wraz z cmentarzem przykościelnym,

b. brama, mur., poł. XIX w.,

c. plebania nr 2, mur., 1894 r.,

d. cmentarz parafialny, 1 poł. XIX w.,
e. dom parafialny, mur., 1926 r.,
f. kapliczka, mur., 1959 r.
KAPLICZKA, ul. Konińska, mur., po 1945 r.

ul. Kolejowa

DOM NR 15, mur., k. XIX w.

ul. Kościelna

DOM NR 15, mur., pocz. XX w.

DOM NR 16, mur., XIX/XX w.

ul. Kościuszki

DOM NR 1, mur., 1 ćw. XX w.

ul. Rynek

DOM NR 4/5, mur., pocz. XX w.

NOWY CZARKÓW

CMENTARZ EWANGELICKI, XVIII/XIX w.

DOM NR 6, drewn., k. XIX w.

OSOWCE

CMENTARZ EWANGELICKI, 1 poł. XIX w.

PATRZYKÓW

DOM NR 9, drewn., k. XIX w.

DOM NR 12, drewn., XIX/XX w.

DOM NR 17, drewn. 1914 r.

PĄCHÓW

KAPLICZKA, mur., po 1945 r.

CMENTARZ EWANGELICKI, 2 poł. XIX w.

PODGÓR

KAPLICZKA, mur., ok. poł. XX w.

KAPLICZKA, mur., 1955 r.

WIADUKT, mur., 1 poł. XX w.

POGORZAŁKI

DOM NR 3, drewn., ok. 1880 r.

DOM NR 9, drewn., 1909 r.

RUDZICA

KAPLICZKA, mur., 1949 r.

STRUMYK

KAPLICZKA, mur., 1948 r.

ŚWIĘCIEC

KAPLICZKA, mur., 1956 r.

ŚWIĘTE

DOM NR 24, drewn., pocz. XX w.

DOM NR 38, drewn., pocz. XX w.

DOM NR 42, drewn., pocz. XX w.

DOM NR 43, drewn., pocz. XX w.

DOM NR 44, drewn., k. XIX w.

WACŁAWÓW

KAPLICZKA, mur., ok. 1950 r.

WOLA PODŁĘŻNA

KAPLICZKA, mur., 1958 r.

WYSOKIE

KAPLICZKA, mur. 1945 r.

KAPLICZKA, mur., 1 poł. XX w.

KAPLICZKA, mur., 1948 r.

DOM NR 17, mur., 1 ćw. XX w.

6.3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Na terenie gminy Kramsk znajdują się dwa zespoły zabytków ruchomych wpisane do rejestru zabytków:

1. Wyposażenie kościoła parafialnego p.w. św. Stanisława B. M. wpisane do rejestru zabytków pod nr B-100/46 decyzją z dnia 6 października 1995 r. (55 pozycji). W skład wyposażenia świątyni wchodzi m.in. ołtarz główny i ołtarze boczne w kaplicach z 4 ćw. XIX w. z rzeźbami i obrazami, XIX-wieczne ambona i chrzcielnica, kropielnica z 1844 r., feretrony z k. XIX w., stacje drogi krzyżowej, lichtarze, krucyfiksy, polichromia z lat 1911-1912 autorstwa A. Szulczyńskiego. Kompleksową konserwację wystroju i wyposażenia kościoła wykonano w latach 1995 – 1999.

2. Zespół 13 nagrobków położonych na cmentarzu parafialnym wpisany został do rejestru zabytków pod nr 457/Wlkp/B decyzją z dnia 30 grudnia 2016 r. Najstarszym obiektem jest nagrobek Franciszka Sempołowskiego z 1835 r. Na uwagę zasługuje również pomnik nagrobny Kazia Makarowicza (po 1863 r.) w formie okrągłego medalionu z płaskorzeźbionym popiersiem zmarłego dziecka wspartym na prostokątnym postumencie oraz nagrobek rodziny Miastkowskich

(po 1929 r.) ze stylizowaną dekoracją roślinną oplatającą poszczególne partie nagrobka. Do najbardziej okazałych nagrobków należą pomniki Karola i Katarzyny Rusinów (po 1899 r.) oraz księdza Ludwika Potrzebowskiego (po 1856 r.). Część nagrobków po konserwacji w 2017 r.

6.4. Krajobraz kulturowy – obszarowe wpisy do rejestru zabytków (układy urbanistyczne, parki kulturowe, parki krajobrazowe)

Na terenie gminy Kramsk nie występują układy urbanistyczne i ruralistyczne wpisane do rejestru zabytków. Nie utworzono również parków kulturowych.

6.5. Zabytki archeologiczne

Zabytki archeologiczne są częścią dziedzictwa kulturowego. Europejska konwencja o ochronie archeologicznego dziedzictwa kulturowego sporządzona w La Valetta dnia 16 stycznia 1992 r. (Dz. U. 96.120.564 z dnia 9 października 1996 r.) uznaje je jako źródło „zbiorowej pamięci europejskiej i instrument dla badań historycznych i naukowych”. Zgodnie z definicją zastosowaną w ustawie o ochronie i opiece nad zabytkami zabytek archeologiczny, to zabytek nieruchomy, będący powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, z nawarstwieniami kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów lub zabytek ruchomy, będący tym wytworem (art. 3 pkt 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Dziedzictwo archeologiczne jest bogactwem kulturowym pozostawionym nam przez przeszłe pokolenia ludzkości, które zamieszkiwały dawniej naszą planetę. Składają się na nie wszelkie materialne ślady ludzkiej egzystencji pozostawione na ziemi, pod ziemią czy w wodzie. Mogą one mieć postać opuszczonych budowli i ich pozostałości, urządzeń osadniczych (np. palenisk, pieców garncarskich, studni, jam zasobowych), cmentarzysk, pól bitewnych, miejsc kultu i warstw ziemi powstałych w wyniku działalności z wszelkimi przedmiotami z nimi związanymi. Źródła archeologiczne stanowią nieodnawialny depozyt przekazany nam przez przeszłe pokolenia, depozyt, który jesteśmy zobowiązani chronić, mądrze i oszczędnie wykorzystywać i w możliwie jak najmniej uszczuplonym stanie przekazać przyszłym pokoleniom. Zachowanie dziedzictwa archeologicznego jest ważne dla wszystkich: dla naukowców (archeologów), którzy badając je odtwarzają przeszłość; dla turystów, którzy

czerpią wrażenia kontaktu z przeszłością odwiedzając udostępnione do zwiedzania stanowiska archeologiczne; dla młodzieży szkolnej, która zyskuje zrozumienie dziejów ludzkości odwiedzając wystawy muzealne; dla wszystkich, którym dziedzictwo archeologiczne dostarcza odczucia posiadania głębokich korzeni naszej obecnej z dziedzictwa archeologicznego czerpią poczucie swojej tożsamości kulturowej i związku emocjonalnego z danym miejscem lub regionem.

6.5.1. Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków

Na terenie gminy Kramsk nie ma stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków.

6.5.2. Stanowiska archeologiczne o własnej formie krajobrazowej

Na terenie gminy Kramsk znajduje się jedno udokumentowane stanowisko o własnej formie krajobrazowej. Jest to stanowisko w miejscowości Wysokie zidentyfikowane jako pozostałości dworu z okresu nowożytnego. Dwór ten położony był na wzniesieniu, na prawym brzegu cieką Warcicy. Ponadto na wzgórzu, na którym stoi obecnie kościół parafialny w Kramsku, prawdopodobnie zlokalizowana była siedziba książęca.

6.5.3. Opis koncentracji stanowisk archeologicznych łącznie z ich funkcją i krótką analizą chronologiczną, uwarunkowania fizjograficzne

Obszar gminy Kramsk został rozpoznany archeologicznie w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP) w latach 70., 80. i 90. XX wieku. AZP to program badawczy obejmujący swym zasięgiem terytorium całej Polski. Pozwala na dokładne rozpoznanie zasobów archeologicznych. W swych założeniach obejmuje bowiem kilka etapów badawczych: 1) kwerendę archiwalną w muzeach, instytucjach publicznych i publikacjach, 2) badania powierzchniowe.

Należy jednak pamiętać, że baza danych AZP jest bazą otwartą. Dołączane są do niej ciągle nowe informacje pochodzące z kolejnych badań czy też weryfikacji badań wcześniejszych. W związku z powyższym dokumentacja stanowisk archeologicznych utworzona metodą AZP jest źródłem najbardziej aktualnej wiedzy o terenie.

Poniżej zaprezentowano tabelkę prezentującą zasoby dziedzictwa archeologicznego z terenu gminy Kramsk. Dotychczas na omawianym terenie zewidencjonowano 299 stanowisk archeologicznych.

stanowiska o własnej formie krajobrazowej			cmentarzyska płaskie	cmentarzyska kurhanowe	osady	ogółem
dwory	grodziska	fortyfikacje ziemne	3	0	295	299
1	0	0				

* źródło: *Gminna ewidencja zabytków archeologicznych, 2011 r.*

Teren gminy Kramsk jest częścią Pradoliny Warszawsko – Berlińskiej. Obejmuje ona południową i środkową część gminy. Jest to tzw. koniński odcinek Pradoliny Warszawsko – Berlińskiej z wyodrębnionym „basenem kramskim”. Od strony zachodniej, do linii Grąblin – Izabelin – Wola Podłęzna, sięga natomiast Wysoczyzna Gnieźnieńska. Od strony północno – wschodniej, do linii Święciec – Bilczew – Kramsk, wchodzi Równina Lubstowska i Równina Drzewcowska, które są częścią Wysoczyzny Kłodawskiej. W ukształtowaniu powierzchni gminy widoczne są dwa typy krajobrazu. Pierwszy z nich to płaskie, równinne obniżenia należące do Pradoliny, do której od północy włącza się rozległa płaskodenna rynna i Kanał Grójecki. Drugi to pagórkowate wyniesienia różnej wielkości, tzw. „wyspy dyluwialne”. Wyspy te wyniesione ponad poziom wód Pradoliny nie zostały rozmyte, gdyż w trzonie tych wysp występuje „nierozmywalna” glina szara zlodowacenia środkowo – polskiego. Wyspy dyluwialne osiągają wysokość 97 – 101 m n. p. m.

Sieć wodną gminy tworzą: rzeka Warta, rzeka Warcica, Kanał Morzysławski (Kanał Warta-Gopło), Kanał Grójecki, który łączy się z Wartą we wsi Wola Podłęzna, rowy i kanały melioracyjne.

Przeważają gleby bielicowe, pseudobielicowe i gliny. Na utworach rzecznych, w obrębie Pradoliny, w rejonie wsi: Święte, Biechowy, Pogorzalki występują pagórki wydymowe, składające się z piasków eolicznych. Rozległe obszary Basenu Kramskiego w środkowej i północno – wschodniej części gminy, w obniżeniach Basenu Pątnowskiego i Morzysławskiego zajmują natomiast torfy. Zwarte kompleksy dobrych i średnich gleb występują w rejonie Grąblina, Anielewa, Pąchowa, Jabłkowa i Kramska. Są to gleby bielicowe i brunatne, wytworzone z piasków gliniastych na glinie lub gliny.

Koncentracje osadnictwa pradziejowego czy średniowiecznego czytelne są na terenie, gdzie występują lekkie gleby piaszczyste. Pozostały teren, pokryty glebami gliniastymi, był raczej zasiedlany sporadycznie gdyż większość

stanowisk tu zarejestrowanych to niewielkie osady i ślady osadnicze. Dopiero w czasach nowożytnych obserwuje się tu intensyfikację osadnictwa.

Początki kształtowania się osadnictwa grup ludzkich na terenie dzisiejszej gminy Kramsk sięgają środkowej epoki kamienia – mezolitu. W tym czasie obserwuje się generalne ocieplenie klimatu. Dominującą formą stało się myślistwo typu traperskiego. Polowano na zwierzynę i łowiono ryby w obrębie określonego terytorium, uzupełniając jadłospis zbieractwem roślin dziko rosnących. Ogólnie rzecz biorąc, wszystkie te społeczności prowadziły podobny, półkoczowniczy tryb życia. Tereny rzeczne wraz z rozległymi rozlewiskami i zróżnicowanymi typami lasów stwarzała dogodne warunki dla tego typu gospodarki. Lasy nie stanowiły zwartej pokrywy. Wolne lub prawie wolne od nich były piaszczyste wydmy, które ze względu na suche podłoże i bliskość wody były najdogodniejszym miejscem dla czasowych obozowisk, zakładanych przez ówczesną ludność. Nic dziwnego, że okolice dzisiejszej gminy Kramsk przyciągały grupy łowców – zbieraczy. Na omawianym terenie (w okolicach miejscowości Święte) odkryto pojedyncze, typowe dla okresu mezolitu, drobne narzędzia wykonane z krzemienia (tzw. mikrolity).

Bardziej ustabilizowane osadnictwo widoczne jest jednak dopiero w młodszej epoce kamienia - neolicie. Neolit przynosi rewolucyjne zmiany w historii ludzkości. Dotychczasowa gospodarka przyswajająca dzięki opanowaniu uprawy ziemi i hodowli zwierząt, została zastąpiona przez gospodarkę wytwarzającą. Wraz z osiadłym trybem życia pojawiły się takie wynalazki jak: stałe budownictwo mieszkalne i gospodarcze, umiejętność lepienia i wypalania naczyń glinianych, znajomość tkactwa itp. Pierwszą kulturą w pełni neolityczną była kultura ceramiki wstęgowej. Ludność tej kultury zakładała swoje osiedla na żyznych terasach rzecznych, na czarnych i brunatnych ziemiach. Lokowali na nich stałe osady składające się z długich, prostokątnych domów. Zajmowali się głównie uprawą roli oraz hodowlą.

Większe skupiska ludzkie z okresu neolitu na tym terenie wiążą się z kulturą pucharów lejkowatych. Ówczesna ludność zamieszkiwała niewielkie osady, położone na łagodnych stokach wydmowych wzniesień. Zajęcia gospodarskie ogniskowały się głównie wokół uprawy zbóż oraz hodowli zwierząt. Charakterystyczną cechą ludności tej kultury w zakresie obrządku pogrzebowego były monumentalne grobowce megalityczne („kujawskie”) w postaci długiego (do 130 m), trójkątnego (o podstawie do 15 m) kopca obstawionego wielkimi kamieniami. Pochówki w obudowie kamiennej znajdowały się pod nasypem

grobowca. Obecność ludności kultury pucharów lejkowatych na terenie dzisiejszej gminy Kramsk poświadczają odkrycia osad w okolicach miejscowości Patrzyków, Osowce, Dębicz, Kramsk, Barce, Wysokie, Konstantynów, Helenów Pierwszy i Helenów Drugi i Świąciec.

Nie zarejestrowano dotychczas na omawianym obszarze śladów obecności ludności kultury amfor kulistych, rozwijającej się prawie równolegle z kulturą pucharów lejkowatych.

Z upowszechnieniem się nowego materiału (brązu) wiąże się dalszy rozwój gospodarczo-cywilizacyjny w epoce brązu. Docierał on na nasze tereny drogą wymiany z południa Europy, zwiększając rolę handlu i powodując przenikanie się wpływów. W środkowym i późnym okresie epoki brązu zaczęła się rozwijać na ziemiach polskich kultura łużycka, zaliczana do wielkiego kompleksu kultur popielnicowych, rozprzestrzeniających się stopniowo z centrum naddunajskiego na rozległe tereny Europy.

W VII w p.n.e. rozpoczyna się na ziemiach polskich epoka żelaza. Obok wyrobów brązowych, których udział systematycznie maleje, pojawiają się wówczas wyroby żelazne.

Duże osady ludności kultury łużyckiej zlokalizowane zostały w okolicach miejscowości Rudzica, Wola Podłężna, Patrzyków, Święte, Osowce, Dębicz, Kramsk, Barce, Wysokie, Konstantynów, Helenów Drugi, Bilczew i Świąciec. Powiązane były z nimi cmentarzyska łużyckie będące niewątpliwie zapleczem dla tych osad.

Pod koniec okresu halsztackiego rozpoczyna się stopniowy rozkład kultury łużyckiej, spowodowany prawdopodobnie kryzysem gospodarczym wywołanym pogorszeniem się klimatu oraz zbytym wyeksploatowaniem środowiska naturalnego. Dodatkowym czynnikiem destabilizacyjnym był najazd Scytów. Osłabiona ludność kultury łużyckiej była stopniowo podbijana lub kolonizowana przez pokrewne im ludy tworzące kulturę pomorską (ślady osadnictwa wiążanego z ludnością kultury pomorskiej odkryto w okolicach miejscowości Święte).

Początek wieku IV p.n.e. wiąże się z masowym upowszechnieniem żelaza jako podstawowego surowca, ujednoczenia używanych ozdób, narzędzi, broni, przedmiotów codziennego użytku. Na terenie ziem polskich wykształciła się wówczas tzw. kultura przeworska. Miało to miejsce w późnym okresie lateńskim (młodszy okres przedrzymski). Rozwijała się ona następnie w kolejnym okresie – wpływów rzymskich. Na obszarze współczesnej gminy Kramsk notujemy bardzo liczne stanowiska identyfikowane jako pozostałości osadnictwa ludności kultury

przeworskiej (okolice miejscowości Rudzica, Wola Podłęzna, Patrzyków, Barce, Osowce, Dębicz, Kramsk, Wysokie, Wielany, Grąblin, Bilczew, Świąciec, Świężę).

Na przełomie IV i V w. n.e. większość obszarów ziem polskich przeżywa głęboki kryzys kulturowy, osadniczy i gospodarczy. Związane jest to prawdopodobnie załamaniem się dotychczasowej sytuacji politycznej Europy w wyniku najazdu Hunów. Najazd ten wywołał masowe przesunięcia ludności zamieszkującej jej środkową część oraz zlikwidował wpływ Cesarstwa Rzymskiego. Rozpoczął się okres wędrówek ludów. Bezpośrednim tego skutkiem było zahamowanie trwającego kilka wieków rozwoju gospodarczego i społecznego na ziemiach polskich.

Począwszy od VI w. n. e. wkraczamy w nowy okres dziejów zwany wczesnym średniowieczem. Gęstość osadnictwa w tym okresie jest raczej niewielka. Znaczny rozwój gospodarczy, społeczny i kulturowy zaczął się w wieku VIII. W ciągu IX i X wieku kształtowały się podstawy terytorialne państwa polskiego. Powstały wówczas grody – siedziby przedstawicieli władzy, ośrodki gospodarcze i załężki przyszłych miast. Widoczne są fazy powstawania grodów: okres plemienny, kiedy grody skupiają się w Wielkopolsce zachodniej i południowo-zachodniej; następnie w czasie bezpośrednio poprzedzającym okres formowania państwa grody powstają w środkowej i północno-wschodniej Wielkopolsce; sieć grodów rozrasta się następnie przynajmniej w trzech fazach w miarę poszerzania się terytorium państwa piastowskiego.

W tym miejscu warto podkreślić, iż w Kramsku zlokalizowana była siedziba książęca, być może o charakterze obronnym. Kramsk pojawia się w źródłach pisanych w 1228 r. jako własność biskupa płockiego przekazana Bożogrobcom z Miechowa, ale później był królewszczyzną i prawo patronatu nad tutejszym kościołem należało do panującego. Tutaj książę Henryk Pobożny przyjął arcybiskupa gnieźnieńskiego Pełkę i biskupa Włocławskiego Wolimira. Również w Kramsku wystawił dokument książę kujawski i łęczycki Kazimierz Kondradowic. Badacze hipotetycznie lokalizują siedzibę książęcą na wzgórzu, na którym obecnie stoi kościół p.w. św. Stanisława Biskupa Męczennika. W jego pobliżu odkryto liczne ślady osadnictwa wczesnośredniowiecznego. Właśnie przy dworze, z fundacji książęcej, założono tutejszy kościół (pierwsza wzmianka o plebanie kramskim *Capellanus de Crampsk – Nicolaus* pochodzi z 1255 r.). Podczas badań archeologicznych prowadzonych w związku budową kanalizacji sanitarnej w Kramsku, na południowy zachód od kościoła natrafiono na wczesnośredniowieczne cmentarzysko birytualne. Zidentyfikowano tutaj groby

ciałopalne, związane jeszcze z przedchrześcijańskim obrzędkiem pogrzebowym oraz pochówki szkieletowe datowane prawdopodobnie przełom X/XI w., a pierwszą połowę wieku XIII (po pojawieniu się kościoła, prawdopodobnie w latach 40. XIII w., zmarli byli już chowani na terenie przykościelnym). Podobne cmentarzysko birtualne (odstłonięto 102 groby ciałopalne, 15 szkieletowych oraz 1 jamę nieokreśloną), na którym prawdopodobnie zaobserwowano ciągłość użytkowania nekropolii po zmianie religii, a co za tym idzie, obrządku pogrzebowego, zostało przebadane w związku z eksploatacją Odkrywki Drzewce, zlokalizowane na wysoczyznowej Wyspie Bilczewskiej. Na mapach osadnictwa wczesnośredniowiecznego w okolicach Bilczewa można zauważyć, że ówczesna ludność unikała terenów podmokłych, położonych na północy. Wydaje się, że cmentarzysko w przeszłości było miejscem dość odosobnionym, ponieważ najbliższa osada odpowiadająca mu chronologicznie to stanowisko zlokalizowane w odległości około 2 km na wschód, w okolicach dzisiejszej miejscowości Pąchów. Jak można domniemywać to tam właśnie mieszkała większość użytkowników omawianej nekropolii.

Obraz dynamiki rozwoju osadniczego z okresu wczesnego średniowiecza, nie zmienia się także w późnym średniowieczu. W tym czasie kształtuje się obecny układ miejscowości, stanowiska średniowieczne i nowożytne występujące w pobliżu obecnych miejscowości wyznaczają tym samym ich metrykę. Szczególnie bujny rozwój osadnictwa i powstawania wsi nastąpił od XV – XVI w. Z późnego średniowiecza lub z okresu nowożytnego pochodzi dwór zlokalizowany w miejscowości Wysokie.

6.5.4. Stan zachowania zabytków archeologicznych oraz istotne zagrożenia dla zabytków archeologicznych

Stanowiska archeologiczne podlegają stałym zagrożeniom. Z każdym rokiem, wraz z rozwojem techniki, intensyfikacją działalności przemysłowej, gospodarczej, rolniczej rośnie stopień ich zagrożenia oraz pojawiają się nowe.

W myśl art. 6 pkt 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wszystkie zabytki archeologiczne – bez względu na stan zachowania podlegają ochronie i opiece. Należy przy tym pamiętać, że zasięg stanowisk archeologicznych został wyznaczony na mapach na podstawie badań powierzchniowych. Jednak nie może on odpowiadać dokładnie zasięgowi występowania pozostałości osadnictwa pradziejowego pod ziemią. Dlatego należy traktować go zawsze orientacyjnie, może bowiem okazać się, że obiekty

archeologiczne zalegają także w sąsiedztwie wyznaczonego na podstawie obserwacji powierzchniowej, zasięgu stanowiska.

Najlepiej zachowane są stanowiska archeologiczne położone na nieużytkach, terenach niezabudowanych oraz terenach zalesionych. Należy tutaj przypomnieć, że ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakłada na każdego, kto zamierza realizować nowe zalesienia lub zmianę charakteru dotychczasowej działalności leśnej na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, obowiązek pokrycia kosztów badań archeologicznych oraz ich dokumentacji.

Dużym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych są:

- inwestycje budowlane i przemysłowe (takie jak budowa kanalizacji sanitarnej w ul. Kościelnej w Kramsku, przebudowa dróg w miejscowościach: Dębicz, Jabłków i Świąte);
- eksploatacja surowców naturalnych, piasek i żwirowni – działalność górnicza na terenie gminy Kramsk została obecnie zakończona;
- działalność rolnicza, zwłaszcza intensywne orka - grunty orne (ok. 37 % pow. gminy Kramsk) występują na kilku wysoczyznach, które zajmują środkową i zachodnią część gminy. W krajobrazie gminy prawie 50% powierzchni użytków rolnych zajmują łąki i pastwiska, które występują w dolinie Warty i Dolinie Grójeckiej. Udział lasów w ogólnej powierzchni gminy jest niewielki i wynosi 13%, tj. ok. 1700 ha. Większe kompleksy leśne występują w rejonach wsi: Grąblin, Izabelin, Konstantynów, Drażek i Rudzica.

Do innego rodzaju zagrożeń należy działalność nielegalnych poszukiwaczy. Zagrożają oni przede wszystkim cmentarzyskom oraz stanowiskom o własnej formie krajobrazowej, jak grodziska czy fortyfikacje ziemne oraz pozostałości z okresu II wojny światowej.

Również przebudowa układów ruralistycznych prowadzi często do naruszenia średniowiecznych i nowożytnych nawarstwień kulturowych. W związku z tym wszystkie prace ziemne wymagają jednoczesnego prowadzenia badań archeologicznych. Wyniki badań często stanowią jedyną dokumentację następujących po sobie faktów osadniczych na tym terenie. Pozwalają one skorygować, uszczegółowić i potwierdzić informacje uzyskane ze źródeł pisanych. Pozyskany w trakcie badań materiał ruchomy umożliwia uzupełnienie danych o kulturze materialnej mieszkańców.

Zagrożeniem dla dziedzictwa archeologicznego jest również rozwój turystyki zwłaszcza nad rzekami i w obszarach leśnych. Tereny te atrakcyjne pod

względem rekreacyjnym obecnie, często były również okupowane przez ludzi w pradziejach i wczesnym średniowieczu. Dostęp do wody, który stanowił podstawę egzystencji osadniczej umożliwiał tworzenie niezwykle licznych osad o metryce sięgającej od epoki kamienia po czasy nowożytne.

W celu ochrony stanowisk archeologicznych i nawarstwień kulturowych podczas inwestycji związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, ważne jest określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych ujętych w ewidencji zabytków, w planach zagospodarowania przestrzennego albo w decyzjach o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzjach o warunkach zabudowy, decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzjach o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych w opiniach i decyzjach Kierownika Delegatury w Koninie Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Poznaniu.

7. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne, w rozumieniu Konwencji UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego (ang. *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*), której tekst został przyjęty w Paryżu na 32 sesji Konferencji Generalnej UNESCO w październiku 2003 r., odnosi się do współcześnie praktykowanych zjawisk kulturowych przekazywanych z pokolenia na pokolenie. Zaliczają się do nich:

- tradycje i przekazy ustne, w tym język jako nośnik niematerialnego dziedzictwa kulturowego,
- sztuki widowiskowe i tradycje muzyczne,
- zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne,
- wiedza o przyrodzie i wszechświecie oraz związane z nią praktyki,
- umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Dziedzictwo niematerialne przekazywane z pokolenia na pokolenie i odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody, jest źródłem poczucia świadomości, ciągłości i tożsamości, tworzy też niepowtarzalną aurę danej miejscowości. Zdarzenia, historie z nimi związane, legendy ożywiają mury, pola, lasy i są bardzo ważnym elementem walorów turystycznych. Bywa, że odpowiednio wypromowane stają się zasobami turystycznymi: Niematerialne w swoim charakterze dziedzictwo

w ofercie turystycznej najczęściej przedstawiane jest jako imprezy folklorystyczne. Wiele z imprez folklorystycznych obecnych w kalendarium nawiązuje do kalendarium obrzędów chrześcijańskich. Uroczyste msze, procesje, misteria stanowią często bardzo widowiskowy element krajobrazu kulturowego przyciągający ruch turystyczny. Ważnym składnikiem dziedzictwa niematerialnego jest życie codzienne mieszkańców wsi, które także dla potrzeb turystyki znajduje swój wyraz jako walor. Niematerialne dziedzictwo kulturowe jest wielkim dobrem i bogactwem każdego narodu, a także grupy, wspólnoty, jednostki.

Dobłą formą zachowawczą dla tutejszego dziedzictwa kulturowego są działania podejmowane przez Gminny Ośrodek Kultury, w skład którego wchodzi Dom Kultury i Gminna Biblioteka Publiczna w Kramsku, których głównym celem jest zaspokajanie potrzeb oświatowych i kulturalnych mieszkańców gminy Kramsk, edukacja kulturalna i wychowanie przez sztukę, kultywowanie tradycji, tworzenie warunków dla rozwoju i zachowania folkloru, udostępnianie materiałów bibliotecznych. Przy GOK-u funkcjonują zespoły propagujące m.in. muzykę ludową: Dziecięco-młodzieżowy zespół "DZIECI KUJAW"; Zespół Ludowy "WIELOPOLANKI" z Helenowa Drugiego, który w swoim repertuarze posiada pieśni kujawskie z regionu Kujaw Borowych, a także przedstawia obrzędy; Zespół Ludowy "WINNICZANKI" z Winnicy/Wielan, wykonuje pieśni ludowe z okolic Wielkopolski i Kujaw; Zespół Ludowy "ŚWIĘTOJANKI" ze Świąćca, który od roku 2000 wystawia przedstawienia teatralno- obrzędowe m.in.: Obrzędy wielkanocne, Wigilia, Król pasterzy i królowa majowa, U trepiorza, Wybijanie żuru, W wiejskiej kuźni. Swoją działalność prowadzi też Młodzieżowa Orkiestra Dęta w Kramsku, powstała w 1917 r. GOK był współorganizatorem zrealizowanego przez Centrum Kultury i Sztuki w Koninie projektu, w ramach którego powstał film o kramskich kapliczkach i związanych z nimi odchodzących zwyczajach pt. "Tam, gdzie łąki umajone", przedstawiający m. in. historię powstania kilkudziesięciu kapliczek czy zwyczaju odprawiania przy nich nabożeństw majowych i śpiewania pieśni maryjnych.

Depozytariuszami tradycji są także Koła Gospodyń Wiejskich, w krajowym rejestrze KGW znajduje się 14 kół z terenu gminy. Promują one i propagują lokalne tradycje, głównie rękodzieło - robótki szydełkowe, hafty richelieu, czy obrazy wyszywane na kanwie, a także kulinaria wytwarzane tradycyjnymi metodami w gospodarstwach domowych w oparciu o regionalne produkty żywnościowe, które prezentują podczas lokalnych imprez, również uczestnicząc

w różnych konkursach kulinarnych. Odbywająca się cyklicznie impreza „Kramskie Wybijanie Żuru” oraz impreza plenerowa „Feta z banią”, to inicjatywa Stowarzyszenia „Klub Seniora i Juniora” w Kramsku, powstałego w 2006 r.

W wielu domach nadal są pielęgnowane tradycje świąteczne, religijne i eksponowane z tym pamiątki, kultywowane stare zwyczaje, szczególnie widoczne w obchodach świąt bożonarodzeniowych i wielkanocnych. Praktykuje się domowe przetwarzanie żywności, używa tradycyjnych sprzętów, wyrabia się domowe nalewki, praktykuje ziołolecznictwo, używa się tradycyjnych sprzętów, starsi rozmawiają zanikającą już gwara, przekazują legendy, np. związana z Anielewem legenda o Diabie Rogatko, bajki, umiejętności, przysłowia, przepisy kulinarne, a lokalni wytwórcy produkują artystyczne wyroby rękodzielnicze.

Do długoletniej tradycji nawiązują też działania Ochotniczych Straży Pożarnych – na terenie gminy działa łącznie 12 jednostek OSP, z których 135-letni staż ma jednostka Kramsk z własną 105-letnią orkiestrą dętą i Izbą Pamięci z wieloma dokumentami, zdjęciami, materiałami mówiącymi o bogatej historii OSP Kramsk, orkiestry i miejscowości, natomiast OSP Wysokie obchodziła 100-lecie.

Organizowane na terenie gminy imprezy patriotyczne, religijne – Misteria Wielkanocne ze szczególnie pielęgnowanym zwyczajem podczas Rezurekcji, Boże Ciało, obchody świąt państwowych czy odnoszące się do tradycji rolniczych – Dożynki Gminne są widowiskowym elementem krajobrazu kulturowego, a także odnoszą się do tradycji i lokalnych zwyczajów oraz są czynnikiem umacniającym tożsamość lokalną. Nie ma bowiem lepszej możliwości budowania tożsamości lokalnej oraz kształtowania emocjonalnych postaw wobec swojej miejscowości i do sprzyjania kreatywności społecznej, niż opartych na wartościach jej dziedzictwa kulturowego, który jest dobrą podstawą do tworzenia wizerunku miejscowości, a atrakcyjny wizerunek przyciąga kapitał ludzki i finansowy.

Dziedzictwo niematerialne to również nazwa Kramska, związana ze strumieniem przepływającym niegdyś przez te tereny i dawnego znaczenia Kramska - krępa, krąpa, grąd – czyli sucha wyniosłość stercząca ponad moczarami.

Na terenie gminy, wśród najstarszych mieszkańców można jeszcze usłyszeć zanikającą już gwara, którą w latach 60. XX w. badał i opisał, pochodzący z Kramska językoznawca dr Piotr Bąk. Generalnie w tutejszej gwarze występuje słownictwo z gwary wielkopolskiej z elementami cech gwary kujawskiej i mazowieckiej, z racji sąsiedztwa terenów północnych z Kujawami

i od wschodu nieodległego Mazowsza.

Ogromny zasięg kultury masowej i postęp cywilizacyjny wpłynęły na dyskredytację dawnych wzorów i modeli życia społeczności lokalnych. Dlatego warto uwzględniać ten temat w scenariuszach organizowanych imprez, ofertach, pokazach itp. Innym, bardzo ważnym elementem ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego jest prowadzenie na szeroko zakrojoną skalę działań związanych z edukowaniem przede wszystkim młodego pokolenia w zakresie tej tematyki. Dziedzictwo kulturowe akumuluje i przechowuje wielorakie wartości: intelektualne, moralne, społeczne, religijne czy estetyczne. Związek człowieka z dziedzictwem regionu jest wartością, którą należy głównie młodym ludziom uświadamiać, co z pewnością zaowocuje kształtowaniem się w nich poczucia własnej tożsamości, a co za tym idzie, postawą zaangażowania w sprawy związane z codziennym życiem wspólnoty, a także otwarcia się na inne społeczności i kultury.

Heraldyka samorządowa również odnosi się do dziedzictwa kulturowego, bowiem herb nawiązuje do historii gminy. Ustanowiony uchwałą Rady Gminy w Kramsku w 1998 r., z inicjatywy ówczesnego wójta Józefa Karmowskiego, przedstawia w tarczy herbowej dwudzielnej z lewa w skos błękitną, falującą płynącą rzekę, w polu górnym czerwonym półokrąg słoneczny złoty, w polu dolnym zielonym trzy pałki wodne o zielonych (w ciemniejszym odcieniu) liściach, jasnobrązowych łodygach i ciemnobrązowych kolbach, kolby w większości na polu czerwonym. Poszczególne elementy tarczy nawiązują do tradycji i historii gminy: rzeczka, kolor zielony i pałki - do nazwy Kramsk wywodzącej się od strumienia Krąpinia, niegdyś przepływającego przez zalewowe pola i łąki w pobliżu miejscowości; słońce zachodzące za wzgórzem odnosi się do pejzażu gminy bogatego w nizinne (zielone) łąki i (czerwone) wzgórza oraz do dawnych rolniczych tradycji gminy.

8. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego

8.1. Uwarunkowania wynikające ze „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy”

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy jest aktem planowania ogólnego. Jest to jedyny obligatoryjny dokument planistyczny opracowywany dla całej gminy w jej granicach administracyjnych. Określa jej perspektywiczną politykę przestrzenną i filozofię rozwoju oraz interesy publiczne, które mają być współrealizowane przez innych uczestników

zagospodarowania przestrzennego.

Pierwsza część *Studium*, dotycząca uwarunkowań, to podsumowanie stanu istniejącego w momencie ogłoszenia o przystąpieniu do jego opracowania. Ta część uwzględnia istniejące zagrożenia, wskazuje na dotychczasowe przeznaczenia, zagospodarowania, ład przestrzenny, stan środowiska, przyrodę i krajobraz kulturowy oraz stan dziedzictwa kulturowego.

Druga część *Studium* dotyczy kierunków zagospodarowania przestrzennego, a odnośnie do środowiska kulturowego wskazuje na ewentualne planowane jego przekształcenia oraz na kierunki ochrony. W części *Studium* odnoszącej się do kierunków zagospodarowania przestrzennego, w sposób szczególny uwzględnia się:

- ustalenia *Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*,
- ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami,
- metody zapobiegania lub ograniczenia zagrożeń dla zabytków,
- zasady użytkowania zabytków oraz ochronę zabytków wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Kramsk przyjęte zostało uchwałą Nr XXXV/165/98 Rady Gminy z dnia 20 kwietnia 1998 r. ze zmianami zatwierdzonymi:

- 1) uchwałą Nr XXXV/192/06 z dnia 28 marca 2006 r.,
- 2) uchwałą Nr XXIV/248/12 z dnia 28 grudnia 2012 r.,
- 3) uchwałą Nr XXIX/286/13 z dnia 9 lipca 2013 r.

Studium jako akt planowania kształtującego politykę przestrzenną gminy wyodrębnia cele, uwarunkowania i kierunki zagospodarowania przestrzennego, które doprowadzą do wykorzystania wszystkiego, co cenne i niepowtarzalne dla rozwoju gminy. Należy tu wymienić walory przyrodnicze i krajobrazowe, wartości kulturowe, zasoby materialne i inicjatywy lokalne, jak również warunki wynikające z położenia gminy, jej powiązań administracyjnych i gospodarczych.

W rozdz. I. „Uwarunkowania wynikające z dotychczasowego przeznaczenia, zagospodarowania i uzbrojenia terenu”, pkt 3. „Stan środowiska kulturowego” przedstawiono wykaz zabytków architektury i budownictwa, cmentarze, stanowiska archeologiczne.

W rozdz. II. „Kierunki zmian w strukturze przestrzennej gminy oraz w przeznaczeniu terenów”, pkt 6. przedstawiono zasady ochrony konserwatorskiej:

1. Zespół sakralno -sepulkralny w Kramsku:

W obrębie stref ochrony konserwatorskiej obowiązują:

- historyczna parcelacja (zgodnie z zasadą niepodzielności zespołów),
- zachowanie zabytkowej zabudowy,
- zachowanie zabytkowej zieleni,
- zachowanie zabytkowej sztuki sepulkralnej,
- podporządkowanie nowych obiektów układowi zabytkowemu w zakresie lokalizacji, skali i formy architektonicznej,
- użytkowanie nie kolidujące z historyczną funkcją obiektu.

2. Archeologia:

W obrębie stref „OW” obserwacji archeologicznej, działalność inwestycyjna może być prowadzona wyłącznie pod nadzorem konserwatorskim.

3. Cmentarze:

W granicach cmentarza obowiązują zachowanie:

- historycznej parcelacji,
- historycznego rozplanowania,
- zabytkowej sztuki sepulkralnej i ogrodzenia,
- zabytkowej zieleni.

Postuluje się wyłączenie spod zabudowy zewnętrznych stref ochronnych cmentarzy (ok. 10 m). Nieczynne cmentarze ewangelickie wymagają rewaloryzacji. Ewentualna zmiana sposobu użytkowania tego terenu wymaga zgody właściciela, tj. kościoła ewangelicko-augsburskiego.

4. Pojedyncze obiekty budowlane:

1) Postuluje się zachowanie zabytkowej formy architektonicznej oraz podporządkowanie niezbędnych zmian budynkowi istniejącemu w zakresie skali i formy,

2) Wszelkie zmiany planowane w obiektach i na obszarach objętych ochroną konserwatorską oraz w ich najbliższym otoczeniu (m.in. prace budowlane, pielęgnacja zieleni, prace ziemne, zmiany sposobu użytkowania, podziały geodezyjne) wymagają:

- pozwolenia Kierownika Delegatury Urzędu Ochrony Zabytków w Koninie, działającego z upoważnienia Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu – w odniesieniu do obiektów wpisanych do rejestru zabytków,
- uzgodnienia Kierownika Delegatury Urzędu Ochrony Zabytków w Koninie – w odniesieniu do pozostałych obiektów.

8.2. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego

Ustalenia ochrony dziedzictwa kulturowego zawarte w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego stanowią prawo lokalne i jedną z ustawowych form ochrony zabytków. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego jest dokumentem planistycznym wykonywanym na podstawie ustaleń Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, a tym samym uwzględnia przyjęte w nim ogólne zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zawiera dodatkowe szczegółowe wnioski konserwatorskie. Ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego odnośnie do dziedzictwa kulturowego dotyczą, poza oczywistymi kwestiami związanymi z obiektami i obszarami, również wszystkich aspektów zagospodarowania przestrzennego mogących mieć wpływ na kondycję środowiska kulturowego. Formułowane są one w trybie nakazów, zakazów, dopuszczeń i ograniczeń.

Gmina Kramsk nie posiada miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu całej gminy. Obowiązują częściowe plany zagospodarowania przestrzennego, które zawierają zapisy zabezpieczające ochronę dziedzictwa kulturowego:

1. Uchwała Nr VIII/37/07 Rady Gminy Kramsk z dnia 13 kwietnia 2007 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Woli Podłężnej;

art. 32.1. Na obszarze objętym planem znajdują się zewidencjonowane stanowiska archeologiczne będące pod opieką konserwatorską. 2. Prace ziemne podczas prowadzenia inwestycji na obszarze występowania stanowisk archeologicznych oraz w strefie ich ochrony wymagają badań archeologicznych w zakresie uzgodnionym z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków Delegatura w Koninie.

2. Uchwała Nr VIII/38/07 Rady Gminy Kramsk z dnia 13 kwietnia 2007 r. w sprawie uchwalenia miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego Rudzicy I;

art. 14.1. Na obszarze planu, przedstawionym na załączniku nr 3 znajdują się zewidencjonowane stanowiska archeologiczne będące pod opieką konserwatorską. 2. Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa ustala się obowiązek uzgadniania z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków Kierownikiem Delegatury w Koninie, wszelkich prac ziemnych

związanych z zabudowaniem lub zagospodarowaniem terenu w strefie ochrony stanowiska archeologicznego, celem ustalenia obowiązującego inwestora zakresu badań archeologicznych.

3. Uchwała Nr VIII/39/07 Rady Gminy Kramsk z dnia 13 kwietnia 2007 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Rudzicy;

art. 18.1. Na obszarze planu znajdują się zewidencjonowane stanowiska archeologiczne będące pod opieką konserwatorską. 2. Prace ziemne podczas prowadzenia inwestycji na obszarze występowania stanowisk archeologicznych oraz w strefie ich ochrony wymagają badań archeologicznych w zakresie uzgodnionym z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków – Delegatura w Koninie. 3. Wszelkie prace budowlane m.in. przebudowy, rozbiórki, zmiany sposobu użytkowania, podziały geodezyjne dotyczące obiektów objętych ochroną konserwatorską oraz ich najbliższego otoczenia, wymagają uzgodnienia Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu – Kierownika Delegatury w Koninie.

4. Uchwała Nr XV/65/07 Rady Gminy Kramsk z dnia 30 listopada 2007 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części miejscowości Kramsk -Łęgi i Wielany "Kramska Strefa Inwestycyjna";

art. 4.4. Ustalenia dotyczące zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej: 1) na obszarze planu znajduje się stanowisko archeologiczne, w formie strefy ochrony konserwatorskiej, zgodnie z rysunkiem planu w jej zasięgu ustala się: a) nakaz uzgadniania wszelkich prac ziemnych związanych z zabudowaniem oraz zagospodarowaniem terenu z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków - Kierownikiem Delegatury w Koninie; b) nakaz uzyskania pozwolenia konserwatorskiego na stały nadzór archeologiczny oraz ratownicze badania archeologiczne i wykopaliskowe przez uprawnionego archeologa przed rozpoczęciem wszelkich prac ziemnych; c) nakaz uzyskania pozwolenia na prowadzenie prac archeologicznych i wykopaliskowych przed wydaniem pozwolenia na budowę oraz przed uzyskaniem zaświadczenia potwierdzającego akceptację przyjęcia zgłoszenia wykonywania robót budowlanych dla prac niewymagających pozwolenia na budowę.

5. Uchwała Nr XL/180/09 Rady Gminy Kramsk z dnia 6 listopada 2009 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Kramsk dla miejscowości Anielew i Grąblin;

Art. 3.4. Ustalenia dotyczące zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej: na obszarze planu znajdują się stanowiska archeologiczne w formie strefy ochrony konserwatorskiej, zgodnie z rysunkiem planu, w ich zasięgu ustala się: podczas inwestycji związanych z robotami ziemnymi wymagane jest prowadzenie prac archeologicznych w zakresie uzgodnionym pozwoleniem na badania archeologiczne Wielkopolskiego Konserwatora Zabytków – Delegatury w Koninie przed uzyskaniem pozwolenia na budowę, nakaz uzyskania pozwolenia konserwatorskiego na stały nadzór archeologiczny oraz ratownicze badania archeologiczne i wykopaliskowe przez uprawnionego archeologa przed rozpoczęciem wszelkich prac ziemnych; nakaz uzyskania pozwolenia na prowadzenie prac archeologicznych i wykopaliskowych przed wydaniem pozwolenia na budowę oraz przed uzyskaniem zaświadczenia potwierdzającego akceptację przyjęcia zgłoszenia wykonywania robót budowlanych dla prac niewymagających pozwolenia na budowę.

6. Uchwała Nr XIV/60/15 Rady Gminy Kramsk z dnia 23 listopada 2015 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla wybranych terenów w obrębach geodezyjnych: Barce, Konstantynów i Rudzica gm. Kramsk;

Rozdział 5, § 10.1. Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, na obszarach występowania stanowisk archeologicznych oraz w strefie ich ochrony, podczas inwestycji związanych z robotami ziemnymi (naruszającymi strukturę gruntu) konieczne jest prowadzenie badań archeologicznych zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. Na prowadzenie badań archeologicznych należy uzyskać pozwolenie Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków - Kierownika Delegatury w Koninie przed uzyskaniem pozwolenia na budowę lub przed rozpoczęciem prac ziemnych.

7. Uchwała Nr XXXV/217/17 Rady Gminy Kramsk z dnia 8 grudnia 2017 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części terenu w miejscowości Rudzica, gm. Kramsk;

Rozdział 4, § 23.1. Na rysunku planu wyznacza się obszary występowania zewidencjonowanych zabytków archeologicznych, podlegających ochronie konserwatorskiej. 2. Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, na obszarach występowania stanowisk archeologicznych, należy zastosować przepisy odrębne z zakresu ochrony zabytków i ochrony nad zabytkami. 3. Na terenie objętym opracowaniem zlokalizowane są obiekty podlegające ochronie

konserwatorskiej – ujęte w gminnej ewidencji zabytków. 4. Inwestycje, planowane w obiektach ujętych w gminnej ewidencji zabytków, należy realizować zgodnie z wymogami przepisów odrębnych z zakresu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

8. Uchwała Nr XXXVIII/327/2022 Rady Gminy Kramsk z dnia 11 kwietnia 2022 r., w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego wybranych terenów w obrębie geodezyjnym Bilczew;

Rozdział 5, § 8. Na obszarze objętym planem, działka nr ewid. 2/2 obręb Bilczew, zlokalizowana jest kapliczka z 1948 r. i ustala się nakaz postępowania zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Zapisy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego wynikają z treści zawartej w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego i każdorazowo są uzgadniane z konserwatorem zabytków.

Inwestycje na terenie gminy Kramsk, na obszarach, dla których nie sporządzono miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, realizowane są na podstawie decyzji o warunkach zabudowy oraz ustaleniu lokalizacji celu publicznego, które uzgadniane są z konserwatorem zabytków.

8.3. Uwarunkowania wynikające z ochrony przyrody i równowagi ekologicznej

W czasach wielkich przekształceń środowiska, związanych przede wszystkim z urbanizacją i uprzemysłowieniem, ogromne znaczenie ma zachowanie w niezmiennym stanie terenów mało jeszcze zdegradowanych, gdzie przyroda zachowała wiele z naturalnego uroku. Formami takiej ochrony są parki krajobrazowe i obszary chronionego krajobrazu. Tworzy się je na obszarach o wysokich walorach naturalnych środowiska oraz o nieprzeciętnych właściwościach estetycznych krajobrazu, nierzadko połączonych z wartościami historycznymi, turystycznymi i krajoznawczymi.

Zachodnia część gminy znajduje się w obrębie *Goplańsko-Kujawskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu* ustanowionego Uchwałą Nr 53/86 Wojewódzkiej Rady Narodowej w Koninie z dnia 29 stycznia 1986 r. w sprawie ustalenia obszarów krajobrazu chronionego na terenie województwa konińskiego i zasad korzystania z tych obszarów. Utworzony został w celu ochrony obszaru zbliżonego do stanu naturalnego oraz zapewnienia społeczeństwu warunków niezbędnych dla regeneracji sił w środowisku reprezentującym korzystne

właściwości dla rozwoju turystyki i wypoczynku. Obszar należący do Pojezierza Kujawskiego zajmujący powierzchnię 68 012,02 ha obejmuje tereny o różnej genezie. W jego granicach znajduje się strefa ostatniego glacjału jak i fragment terenu objętego zlodowaczeniem środkowopolskim. Ma to swoje przełożenie w urozmaiconej rzeźbie terenu, z licznymi jeziorami, dolinami rzecznyymi, obniżeniami, z niewielkimi lasami. Na wyniesieniach w okolicy Kramska spotyka się siedlisko łągu wiązowo-jesionowego. Koło Woli Podłężnej i Grąblina rosną dąbrowy (przemieszane z uprawami sosnowymi) na siedlisku grądu uboższego, z grabem, jarzębiną i dębem w podroście oraz z licznymi bylinami w runie. W granicach obszaru ochronie podlegają partie lasów z cennym drzewostanem, mokradła i torfowiska, sprzyjające rozwojowi różnorodnej roślinności bagiennej i łąkowej, często na glebach pochodzenia organicznego, podlegające odrębnej ochronie.

Południowe tereny gminy to *obszar specjalnej ochrony ptaków Natura 2000 – DOLINA ŚRODKOWEJ WARTY* – kod obszaru: PL B300002 ustanowiony rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 21 lipca 2004 r. w sprawie specjalnej ochrony ptaków Natura 2000 (Dz. U. z 2004 r. Nr 229, poz. 2313). Obszar Doliny Środkowej Warty stanowi obszar ekologiczny węzłowy o znaczeniu międzynarodowym. Głównym walorem doliny jest występowanie unikalnej roślinności, torfowisk niskich, śródłądowych słonych łąk, ostoi ptactwa.

9. Charakterystyka i ocena stanu zachowania dziedzictwa kulturowego gminy

Na terenie gminy do rejestru zabytków nieruchomych wpisany jest kościół par. p.w. św. Stanisława B. M. w Kramsku. Wzniesiony w 1844 r. staraniem ks. Ludwika Potrzebowskiego na miejscu poprzedniego, drewnianego. W latach 1903-1906 dobudowano wieżę i dwie kaplice. Styl neobarokowy. Budowla murowana, założona na planie prostokąta z prezbiterium zamkniętym wielobocznie z dwiema kaplicami przylegającymi do nawy, tworzącymi transept. Do prezbiterium, od północy i południa przylegają kruchty boczne, zakrystia i skład. Kościół o jednorodnej bryle, równej wysokości ścian nawy, prezbiterium i kaplic. Od wschodu trójkondygnacyjna wieża zwieńczona hełmem z latarnią. Dachy kryte blachą. Otwory okienne i drzwiowe zamknięte łukiem pełnym. Detal architektoniczny w postaci profilowanych gzymsów, pilastrów, wolut, naczółków, boni. Wnętrze jednonawowe, przekryte sklepieniem żebrowo-krzyżowym. Obiekt utrzymany w dobrym stanie. W 2000 r. wykonano remont elewacji, w roku 2008

remont wieży. W 2014 r. zagospodarowano otoczenie. Na zachód od kościoła rozciąga się cmentarz parafialny.

Przy kościele plebania zbudowana w 1894 r. Budynek murowany, parterowy, z częściowo użytkowym poddaszem, podpiwniczony, nakryty dachem dwuspadowym pokrytym blachą. Elewacje boniowane, dzielone profilowanymi gzymsami. Wielokrotnie remontowany, utrzymany w dobrym stanie.

Elementem charakterystycznym w krajobrazie gminy są małe formy architektury sakralnej. Kapliczki wystawione niemalże w każdej miejscowości są mocno splecione z polską kulturą i obyczajowością. Systematycznie odnawiane, są ważnym miejscem dla lokalnych społeczności, stanowiąc wyraz ich pobożności.

10. Obszary największego zagrożenia dla zabytków w gminie

Gmina Kramsk nie posiada planu zagospodarowania przestrzennego dla całego obszaru gminy, będącego prawem miejscowym. Z punktu widzenia ochrony konserwatorskiej jest to istotne zagrożenie dla zabytków nieruchomych. Bowiem ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego gminy jest jedną z czterech form ochrony wymienionej w art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Pozostałe, wpis do rejestrów zabytków, dotyczy wybranych grup obiektów, zaś uznanie za pomnik historii lub utworzenie parku kulturowego obecnie gminy nie dotyczy. Nowelizacja ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 18 marca 2010 r. wprowadziła w art. 7 pkt 4 dodatkową formę ochrony m. in. w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego oraz w decyzji o warunkach zabudowy, jednakże nie wszystkie inwestycje realizowane są w oparciu o w/w decyzje, a remonty obiektów figurujących w gminnej ewidencji zabytków nie zawsze wymagają pozwolenia na budowę, które wydawane jest w uzgodnieniu z konserwatorem zabytków. Brak szczegółowych zapisów w planach zagospodarowania przestrzennego może spowodować daleko idące przekształcenia przestrzenne, materiałowe i architektoniczne.

Istotnym zagrożeniem dla elementów dziedzictwa materialnego są katastrofy naturalne, np. pożary, powodzie, wichury, które zwłaszcza w sytuacji złego zabezpieczenia zabytku mogą doprowadzić do fizycznej destrukcji obiektu.

Dużym zagrożeniem, mogącym ostatecznie spowodować całkowite zniszczenie zabytku, jest notoryczne zaniedbywanie bieżących napraw i zaniechanie koniecznych remontów, zwłaszcza obiektów znajdujących się

w złym stanie technicznym. Powolne, ale długotrwałe pogarszanie się stanu technicznego zabytku prowadzi w nieunikniony sposób do destrukcji substancji zabytkowej i trwałej utraty części lub całości wartości bazowych. Przyczyną utraty wartości zabytków bywają też niefachowo prowadzone prace remontowe, adaptacyjne lub rewitalizacyjne. Czasami zabytkowe budynki, choć widać, że poddane zostały pracom remontowym, są zadbane i w dobrym stanie technicznym, jednak w trakcie prac uległy znacznym przekształceniom negatywnie wpływającym na autentyczność obiektu i posiadane wartości. Zmiany te dotyczyć mogą wielu różnorodnych aspektów, np. zubożenie wystroju architektonicznego, zmiany formy i materiału stolarki okiennej i drzwiowej, zmiany pokrycia dachu, zmiany faktury i kolorystyki tynków elewacji. Ingerencje mogą dotyczyć również bryły budynku, np. poprzez zmianę formy dachu, rozbudowy, nadbudowy itp.

W przypadku historycznych struktur przestrzennych (układy ruralistyczne, zespoły budowlane) największe zagrożenia niosą zmiany związane z rozwojem wsi. Działania inwestycyjne, w wyniku których następują zmiany historycznie ukształtowanych kompozycji, m.in. rozplanowanie placów, przebieg ulic, linie zabudowy, komponowane układy zieleni, przekształcenia brył i gabarytów budynków, a także wprowadzanie w zabytkowy układ przestrzenny nowej, dysharmonijnej zabudowy powodują niekiedy nieodwracalne zmiany i całkowitą utratę wartości tych układów.

Jako warunek korzystnego wpływu dziedzictwa na wzmocnienie tożsamości społeczności lokalnej wskazuje się upowszechnienie wiedzy na temat lokalnych zabytków i ich wartości. Dlatego *Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*, jako zagrożenie dla dziedzictwa kulturowego wymienia również brak wiedzy, związany z niedostatecznie rozwiniętą edukacją na rzecz dziedzictwa, skutkujący „niedostatecznym zaangażowaniem społecznym w opiekę nad zabytkami”.

Najważniejszym jednak elementem są możliwości finansowania prac przy obiektach zabytkowych przez różne kategorie osób i instytucji nimi władającymi. Często realne potrzeby znacznie przekraczają kwoty nań przeznaczane. Element finansowy w znaczący sposób hamuje realizację najciekawszych nawet projektów rewitalizacyjnych.

11. Kierunki działań dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

11.1. Gminna ewidencja zabytków

Przepisy art. 22 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakładają na wójta (burmistrza) gminy obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków. Gmina Kramsk wykonała w 2008 r. gminną ewidencję zabytków nieruchomych.

W roku 2014 gminna ewidencja zabytków nieruchomych została zaktualizowana i przyjęta zgodnie z rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych i wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem.

Gminna ewidencja zabytków będzie podlegała okresowej aktualizacji poprzez:

- wykreślanie z ewidencji zabytków nieruchomych obiektów, które zostały rozebrane, gruntownie przebudowane i utraciły już cechy zabytkowe – w porozumieniu z konserwatorem zabytków,
- uzupełnianie o zmiany stanu prawnego obiektu, jak aktualne formy ochrony - w porozumieniu z konserwatorem zabytków,
- uzupełnianie ewidencji zabytków nieruchomych o nowe obiekty, po otrzymaniu zawiadomienia konserwatora zabytków o wpisie do rejestru zabytków lub włączeniu ich do wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Zgodnie z ww. rozporządzeniem, w 2011 r. została wykonana gminna ewidencja zabytków archeologicznych. Ewidencja ta będzie uzupełniana i weryfikowana poprzez włączanie informacji o wszystkich sukcesywnie odkrywanych reliktach przeszłości niezależnie od charakteru badań oraz na podstawie uzyskiwanych wyników badań weryfikacyjnych AZP, zgodnie z informacjami przekazywanymi przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

11.2. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych

Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, zgodnie z § 4 ust. 2 rozporządzenia Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. Nr 212, poz. 2153), wydanego na podstawie art. 88 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, opracowuje wójt (burmistrz, prezydent miasta). Plan ten podlega uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków oraz właściwym terenowym organem

obrony cywilnej na obszarze powiatu. Jak wskazuje § 3 ust. 3 pkt 1-3 i ust. 5 cyt. Rozporządzenia plan ochrony zabytków zawiera w szczególności informacje niezbędne do realizacji prac przygotowawczych oraz sprawnego koordynowania i zarządzania ochroną w poszczególnych etapach działania, wykaz osób uprawnionych do podejmowania decyzji i kierowania ochroną, wyszczególnienie sposobów przepływu informacji na wszystkich stopniach zarządzania. Dokument ten sporządzany jest według instrukcji przygotowania i realizacji planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, stanowiącej załącznik do wskazanego Rozporządzenia. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych wykonany zostanie do końca 2023 r. Plan ten będzie corocznie aktualizowany.

11.3. Edukacja i promocja w zakresie ochrony zabytków

- włączenie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do zajęć szkolnych w szkołach prowadzonych przez gminę,
- organizowanie w ramach zajęć szkolnych wycieczek krajoznawczych, prezentacja najcenniejszych obiektów zabytkowych i ich historii,
- wydawanie i wspieranie publikacji, folderów promocyjnych, przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego,
- udostępnienie gminnej ewidencji zabytków i „Programu opieki nad zabytkami gminy Kramsk na lata 2023-2026” oraz sprawozdań z jego realizacji na stronie internetowej Urzędu Gminy,
- uwzględnienie obiektów zabytkowych przy wyznaczaniu nowych tras turystycznych i ścieżek dydaktycznych,
- ustalenie z właścicielami obiektów zabytkowych możliwości i zasad ich udostępniania dla celów turystycznych,
- udział w szkoleniach i konferencjach poświęconych ochronie dziedzictwa kulturowego,
- współpraca z organizacjami pozarządowymi i instytucjami w zakresie popularyzacji ochrony dziedzictwa kulturowego,
- organizacja i udział w imprezach – koncertach, targach, festynach historycznych – promujących region, w tym dziedzictwo kulturowe,
- organizacja i wsparcie konkursów oraz wystaw związanych z dziedzictwem kulturowym,
- popularyzacja dobrych przykładów rewaloryzacji obiektów zabytkowych na terenie gminy,

- współpraca z sąsiednimi samorządami w celu włączenia lokalnych szlaków turystycznych w system ponadregionalny,
- propagowanie idei społecznej opieki nad zabytkami, współdziałanie i współpraca ze społecznymi opiekunami zabytków.

11.4. Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego

- informowanie właścicieli obiektów zabytkowych o możliwościach pozyskania środków na odnowę zabytków,
- merytoryczna pomoc właścicielom obiektów zabytkowych w tworzeniu wniosków aplikacyjnych o środki na odnowę zabytków,
- udzielanie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków nie stanowiących własności Gminy; zasady udzielania i rozliczania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, nie stanowiących własności Gminy Kramsk określone zostały w uchwale Nr XXVII/154/17 z dnia 28 lutego 2017 r.; w 2019 r. wsparcie finansowe w kwocie 20.000,00 zł otrzymała Parafia p.w. św. Stanisława B.M. w Kramsku na naprawę i konserwację ławek w kościele,
- planowane jest coroczne wydzielanie określonych kwot na dofinansowanie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków nie będących własnością Gminy (konserwacja zabytkowych nagrobków),
- podjęcie uchwały w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
- stworzenie samorządowego systemu preferencji finansowych dla właścicieli obiektów zabytkowych, np. zwolnienia z podatku od nieruchomości warunkowane podjęciem działań zmierzających do ich zabezpieczenia i konserwacji,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność przestrzeni publicznej (nowe nawierzchnie, kompozycje roślinne, ławki, oświetlenie),
- zachęcanie prywatnych właścicieli do uporządkowania przestrzeni ogrodowej wokół zabytkowych budynków,
- opracowanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego

szczególnie dla obszarów najcenniejszych ze względu na zachowanie dziedzictwa kulturowego.

11.5. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami

- wspieranie inicjatyw związanych z obsługą ruchu turystycznego,
- promocja szkolnictwa zawodowego w zakresie konserwacji zabytków i zawodów zanikających, np. garncarstwo, rymarstwo, snycerstwo, kowalstwo, ludwisarstwo, introligatorstwo; zamieszczanie informacji na stronie internetowej Gminy o szkoleniach organizowanych przez ochotnicze hufce pracy, udział młodzieży w warsztatach etnograficznych organizowanych m.in. przez skanseny i urzędy pracy w ramach projektu „Ginące zawody pomysłem na przyszłość”,
- współpraca z urzędami pracy w zakresie szkolenia osób bezrobotnych w rzemiosłach związanych z tradycyjną sztuką budowlaną i tzw. „ginącymi zawodami”,
- wspieranie tworzenia gospodarstw agroturystycznych; szkolenia dla rolników zainteresowanych prowadzeniem działalności agroturystycznej.

11.6. Określenie zasobów zabytkowych, które można wykorzystać dla tworzenia np. tras turystycznych, ścieżek dydaktycznych itp.

Do działań z zakresu opieki nad zabytkami należy również wytyczanie i utrzymywanie szlaków turystycznych, które stanowią jedną z form promocji dziedzictwa kulturowego i wykorzystania jego potencjału. Elementy dziedzictwa kulturowego osadzone w naturalnym otoczeniu stają się coraz istotniejszą składową oferty turystycznej. Obiekty dziedzictwa podnoszą przede wszystkim atrakcyjność turystyczną i zwiększają konkurencyjność miejscowości w staraniach o przyjezdnych. Istotą tworzenia wszelkich szlaków turystycznych (pieszych, rowerowych, konnych, nordic walking, itp.) jest cel, któremu mają służyć, zaś ów determinowany być musi atrakcyjnością miejsc i obiektów, przez które przebiega, bowiem w świecie współczesnej cywilizacji i wysokiej techniki poszukujemy naturalnej przyrody, bogactwa lasów, kryształowego powietrza i czystej wody. W pełnym napięć życiu poszukujemy miłych wspomnień z dzieciństwa, ojczystego krajobrazu, w którym odnajdujemy harmonię pól, a w nich kościoły, chałupy, wiejskie przydrożne kapliczki. Jednocześnie pobyt na wsi uczy szacunku do przyrody i dbania o nią, pokazuje

jak ważna jest bioróżnorodność i zachowanie krajobrazu przyrodniczego. Również powrót do korzeni, poznanie dziedzictwa przodków staje się jedną z potrzeb, która może być zrealizowana także dzięki turystyce i jej części składowych.

Walory przyrodniczo-krajobrazowe gminy Kramsk, sąsiedztwo Bazyliki Licheńskiej, las grąbliński z klasztorem i kościołem sióstr Anuncjatek, zanikające już w pejzażu wiejskim historyczne budownictwo drewniane stanowiące najbardziej rodzimy element dziedzictwa architektonicznego, miejsca pamięci, ślady wielokulturowości, bardzo liczne małe budowle kultowe typu kapliczki, zespół sakralno – sepulkralny w Kramsku, wykorzystywany już turystycznie szlak kajakowy, postaci historyczne i ich działalność, twórcy ludowi, zespoły folklorystyczne i pielęgnowany folklor, stanowią o jej atrakcyjności turystycznej.

Interesującą formą związku między sąsiednimi gminami, dla których granice administracyjne nie stanowią przeszkody, lecz wręcz implikują nowatorskie rozwiązania w zakresie szeroko pojętego zaspokajania potrzeb społecznych, są przecinające tereny gminy szlaki turystyczne, wytyczone przez Oddział PTTK w Koninie i Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego:

- „*NADWARCIAŃSKI SZLAK ROWEROWY*”, koloru niebieskiego o łącznej długości 257 km, wiedzie od przeprawy w Biechowach w kierunku wschodnim, stanowi jeden z wielu transwielkopolskich szlaków rowerowych, zaczynający się w Poznaniu, a kończący przy zaporze na zbiorniku retencyjnym w Jeziorsku;
- „*PĘTLA DOOKOŁA KONINA*”, koloru zielonego, trasa łącznikowa dł. 12,7 km prowadzi z Lasu Grąblińskiego do Konina (Laskówiec);
- *SZLAK ŁĄCZNIKOWY*, czarny Konin - Grąblin, (stanowi fragment Pętli dookoła Konina), wiedzie m.in. przez Rudzicę i Anielew;
- „*BURSZTYNOWY SZLAK ROWEROWY*”, zielony, kulturowy, długodystansowy - 200 km na terenie Wielkopolski, na terenie powiatu konińskiego liczy ok. 60 km, odcinek trasy przebiega od Lasu Grąblińskiego przez Rudzicę do Konina (Niesłusz);
- *SZLAK KAJAKOWY*, Jezioro Lubstowskie – Kanał Grójecki – rzeka Warta.

Ponadto, na terenie gminy funkcjonują również ścieżki pieszo - rowerowe m.in. w centrum Kramska, droga Bilczew - Ranna, wzdłuż drogi wojewódzkiej nr 266. Ostatnio przedłużono ścieżkę Wola Podłęzna – Patrzyków do miejscowości Święte.

Organizowane dotychczas festyny, pikniki czy impreza związana z lokalnym folklorem „Kramskie wybijanie żuru”, to zaledwie początek organizacji przedsięwzięcia turystycznego o regionalnej skali, gdyż ponadlokalna forma daje przywilej sięgnięcia po środki unijne. Gmina zaś, sama mając mniejsze możliwości, w partnerstwie z innymi gminami może się podjąć takiego zadania. Możliwość taką stwarza Lokalna Grupa Działania „Stowarzyszenie Wielkopolska Wschodnia”, do którego należy m.in. gmina Kramsk. Stowarzyszenie w swoich formach działania uwzględnia ochronę oraz promocję krajobrazu i dziedzictwa kulturowego, rozwój turystyki, sportu i rekreacji, a także popularyzację i rozwój produkcji wyrobów regionalnych oraz przedsiębiorczości. Warto zatem rozważyć plany wytyczenia nowych szlaków np. konnych, nordic walking czy narciarstwa biegowego, które wzbogacą już istniejącą ofertę poznawczą walorów przyrodniczo – krajobrazowo - historycznych gminy, gdyż perspektywy rozwojowe gminy wiążą się również z pełniejszym wykorzystaniem wspomnianych walorów dla celów wypoczynkowych i turystycznych, jak również wyeksponowaniem istniejących zasobów zabytkowych.

Z uwagi na charakterystyczne w krajobrazie kulturowym gminy wyróżniki, mocno splecione z polską kulturą i obyczajowością bardzo licznie występujące kapliczki przydrożne, wskazane byłoby utworzenie specjalnego szlaku, połączonego również z kościołem św. Stanisława Biskupa w Kramsku, kościołem Matki Bożej Dziesięciu Cnót Ewangelicznych w Grąblinie i Sanktuarium Maryjnym w Licheniu. Także tereny Natura 2000 zachęcają do utworzenia ścieżki dydaktycznej i prezentowania na fotogramach okazów występującej tutaj chronionej flory i fauny,

Należy również nadmienić o atrakcyjnej formie zwiedzania, jaką jest questing, którego przykładem jest guest „*Między Wartą a Kopalnią*”, opracowany przez Stowarzyszenie „Wielkopolska Wschodnia”. Ta atrakcyjna forma zwiedzania, niewymagająca inwestycji infrastrukturalnych – trasa zwiedzania nieoznaczona w terenie, łączy we współczesnej turystyce rozrywkę, zabawę z edukacją, emocje. Tematyka szlaków questingowych dotyczy lokalnego dziedzictwa kulturowego, obiektów i miejsc mniej znanych, jednak z unikatową historią. Questing pozwala odkryć na nowo miejsca związane z lokalnym dziedzictwem przyrodniczym i kulturowym, zaktywizować lokalną społeczność począwszy od młodzieży szkolnej po seniorów, a także promować miejscowość np. Kramsk fotografowany w latach 60. XX w. przez konińskiego fotografa Zdzisława Szklarkowskiego, a tutejszy kościół związany z malarzem polichromii

Antonim Szulczyńskim, czy działalnością duszpasterzy na początku minionego wieku. Z miejscowości Wysokie pochodził pierwszy polski opat klasztoru cysterskiego w Łądzie n/Wartą, który był przedstawicielem króla Zygmunta Augusta zabiegającym o sumy spadkowe królowej matki Bony, księżniczki Bari.

Agroturystyka – to forma wypoczynku odbywającego się na terenach wiejskich o charakterze rolniczym, oparta o bazę noclegową i aktywności rekreacyjne związane z gospodarstwem rolnym lub równoważnym i jego otoczeniem przyrodniczym, produkcyjnym i usługowym. W Polsce rozwija się niezwykle dynamicznie ten rodzaj turystyki wiejskiej, wykorzystującej naturalne walory dziedzictwa kulturowego i różnorodności przyrodniczej, a obiekty kultury materialnej wsi, do niedawna tracone bezpowrotnie, dzisiaj odżywają na nowo. Starym domom, karczmom, kuźniom, często będącym przykładem unikatowej sztuki budowlanej, nadaje się nowe przeznaczenie – służą turystom.

Rozwój na terenie gminy agroturystyki, dla której wręcz znakomite warunki posiadają niektóre gospodarstwa, a jej realizację spotkamy np. w Izabelinie, to oczywisty atut, również zachęta do korzystania z niewątpliwych uroków poszczególnych zakątków gminy. Rozwój tej działalności pozarolniczej w gospodarstwach wiejskich może przyczynić się w znaczący sposób do zachowania pozostałości dawnych narzędzi gospodarczych, kuchennych, dawnych strojów, jako znacznika gospodarstwa agroturystycznego, formy wystroju, a zarazem propagowania historycznych tradycji regionu.

12. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Podmiotem formułującym gminny program opieki nad zabytkami jest samorząd gminy. Realizacja programu odbywać się będzie poprzez zespół działań władz gminy na rzecz osiągnięcia celów w nim przyjętych. Samorząd ma oddziaływać na różne podmioty związane z obiektami zabytkowymi, w tym również na mieszkańców gminy w celu wywołania w nich pożądaných zachowań prowadzących do realizacji zamierzonych celów. Zakłada się, że w realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami dla gminy Kramsk wykorzystane zostaną następujące grupy instrumentów: instrumenty prawne, finansowe, społeczne, koordynacji i kontroli.

1. Instrumenty prawne:

- programy określające politykę państwa i województwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego,
- dokumenty wydane przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora

Zabytków wynikające z przepisów ustawowych,

- uchwały Rady Gminy (miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, zwolnienia i ulgi dla właścicieli obiektów zabytkowych).

2. Instrumenty finansowe:

- środki własne zatwierdzone uchwałą Rady Gminy,
- dotacje,
- subwencje,
- dofinansowania.

3. Instrumenty społeczne:

- uzyskanie poparcia lokalnej społeczności dla programu poprzez sprawną komunikację,
- edukacja i tworzenie świadomości potrzeby istnienia i ochrony dziedzictwa kulturowego w lokalnej społeczności,
- współpraca z organizacjami społecznymi.

4. Koordynacja i kontrola

- gromadzenie stale aktualizowanej wiedzy o stanie zachowania obiektów, prowadzonych pracach remontowych i konserwatorskich,
- utworzenie w ramach organizacyjnych Urzędu Gminy zespołu koordynującego realizację poszczególnych zadań wynikających z ustaleń programu opieki nad zabytkami.
- wewnętrzne okresowe sprawozdania z realizacji niniejszego programu.

13. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wójt gminy zobowiązany jest do sporządzania co 2 lata sprawozdania z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami. Sprawozdanie to przedstawiane jest Radzie Gminy. Po 4 latach program powinien zostać zaktualizowany i ponownie przyjęty przez radę gminy.

Do wykonania powyższego zadania utworzony zostanie zespół koordynujący, monitorujący niniejszy program poprzez:

- a) analizę i ocenę przebiegu realizacji,
- b) analizę i ocenę stopnia uzyskanych efektów.

Wykonanie sprawozdania powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji gminnego programu uwzględniającą:

- a) wykonanie zadań przyjętych do realizacji w okresie czteroletnim obowiązywania programu opieki nad zabytkami,

b) efektywność ich wykonania.

Dla założonych działań przyjęte zostaną m.in. następujące kryteria oceny realizacji programu:

- procentowy poziom wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- wartość finansowa przyznanych dotacji na prace remontowo-konserwatorskie przy obiektach zabytkowych nie będących własnością Gminy,
- wartość pozyskanych środków finansowych na ochronę zabytków ze źródeł zewnętrznych,
- liczba planów zagospodarowania przestrzennego uwzględniających ochronę dziedzictwa kulturowego,
- liczba szkoleń i konferencji propagujących wiedzę na temat dziedzictwa kulturowego regionu,
- liczba szkoleń dla nauczycieli w zakresie wiedzy z zakresu dziedzictwa kulturowego regionu,
- liczba utworzonych szlaków turystycznych, ścieżek dydaktycznych,
- liczba publikacji, folderów i przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego,
- liczba zrealizowanych konkursów, wystaw, działań edukacyjnych związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego.

14. Niektóre zewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami

System finansowania zabytków został określony w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 71– 83a), jej podstawowym wyróżnikiem jest rozdzielenie pojęcia ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Do ochrony zabytków odnoszą się wszelkie czynności władcze podejmowane w tym zakresie przez organy administracji publicznej, natomiast opieka nad zabytkami polegająca na utrzymaniu ich we właściwym stanie technicznym należy do właścicieli i użytkowników zabytków. Tak więc to na właścicielu spoczywa obowiązek właściwego zabezpieczenia i utrzymania obiektu zabytkowego oraz prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku.

Biorąc pod uwagę specyfikę prac remontowych i konserwatorskich przy zabytkach, finansowanie opieki nad zabytkami zostało wpisane w ogólny system finansów publicznych. Dzięki temu właściciel lub posiadacz zabytku, tzn. osoba

fizyczna, jednostka samorządu terytorialnego lub inna jednostka organizacyjna posiadająca tytuł prawny do zabytku wpisanego do rejestru zabytków jako „sprawująca opiekę nad zabytkiem” może ubiegać się o przyznanie dotacji celowej z budżetu państwa. Dodatkowo w trybie określonym odrębnymi przepisami dotacje przy zabytku wpisanym do rejestru mogą być udzielane przez organy stanowiące gmin, powiatów lub samorządów województw.

Sposób i zakres udzielanych dotacji został szczegółowo opisany w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Do najważniejszych zapisów należy określenie, na jakie prace można uzyskać wsparcie finansowe. I tak dotacja może obejmować nakłady konieczne na (art. 77):

- 1) sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- 2) przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- 3) wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- 4) opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- 5) wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego;
- 6) sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
- 7) zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- 8) stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- 9) odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- 10) odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- 11) odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- 12) modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- 13) wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- 14) uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych;
- 15) działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;

16) zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt 7–15;

17) zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Wszystkie podmioty zobowiązane do finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków mogą ubiegać się o ich dofinansowanie ze środków m.in.:

1. Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Zasady finansowania opieki nad zabytkami określa ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 71- 83a). Szczegółowe warunki i tryb udzielania dotacji określa rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2017 r., poz. 1674 ze zm.).

Program operacyjny *DZIEDZICTWO KULTUROWE* realizowany jest w ramach corocznie ogłaszanych priorytetów. Celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewitalizację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

Witryna internetowa: <https://www.gov.pl/web/kultura>

2. Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, Departament Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych, Wydział Funduszu Kościelnego

Dotacje z Funduszu Kościelnego są udzielane wyłącznie na remonty i konserwację zabytkowych obiektów o charakterze sakralnym i to tylko na wykonywanie podstawowych prac zabezpieczających sam obiekt (w szczególności remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej itp.). Z Funduszu nie finansuje się remontów i konserwacji obiektów towarzyszących (takich jak np.: dzwonnice wolnostojące, krzyże) ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych (takich jak np.: obrazy, ikonostasy, stalle, epitafia, szaty i naczynia liturgiczne, instrumenty muzyczne, dzwony) oraz otoczenia świątyni,

a także stałych elementów wystroju wnętrz (takich jak np.: polichromie, freski, witraże i posadzki).

Witryna internetowa: <https://www.gov.pl/web/mswia/fundusz-koscielny>

3. Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

Ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest Wojewoda Wielkopolski. W ramach środków finansowych pozostających w dyspozycji Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków można ubiegać się o dofinansowanie:

- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, ustalonych na podstawie kosztorysu zatwierdzonego przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, które zostaną przeprowadzone w roku złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji;

- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, które zostały przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji. Wniosek ten wnioskodawca może złożyć po przeprowadzeniu wszystkich prac lub robót przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków określonych w pozwoleniu wydanym przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Witryna internetowa: <http://www.poznan.wuoz.gov.pl>

4. Urzędu Marszałkowskiego Województwa Wielkopolskiego, Departament Kultury

Dotacje udzielane są w ramach otwartego konkursu ofert na zadania publiczne Województwa Wielkopolskiego w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego - ochrona zabytków i opieka nad zabytkami. Z budżetu Województwa Wielkopolskiego mogą być udzielane dotacje celowe na prace lub roboty przy zabytku dostępnym publicznie, posiadającym istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub kulturowe. Dotacja może zostać udzielona do 70% ogółu nakładów na prace lub roboty. W uzasadnionych przypadkach, gdy zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową lub gdy wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, a także w sytuacji, gdy konieczne jest niezwłoczne podjęcie prac lub robót, może być udzielona dotacja do 100 % nakładów.

Witryna internetowa: <http://www.bip.umww.pl>

5. Powiatu Konińskiego

Zasady i tryb udzielania i rozliczania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków położonych na terenie Powiatu Konińskiego określone zostały w Uchwale Nr XLI/232/10 Rady Powiatu Konińskiego z dnia 3 sierpnia 2010 r.

Witryna internetowa: <https://powiat.konin.pl>

Działania o charakterze strategicznym i ponadregionalnym mogą liczyć na finansowanie z funduszy europejskich, m.in. z zaplanowanych na lata 2021-2027, *Programu Infrastruktura i Środowisko, Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Wielkopolskiego oraz Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich.*

Wymienione źródła finansowania są wskazówką dla właścicieli obiektów zabytkowych. Szczegółowe informacje dotyczące rodzaju finansowanych zadań, uprawnionych wnioskodawców, trybu składania wniosków, kryteriów oceny i warunków rozliczenia można znaleźć na stronach internetowych instytucji udzielających pomocy finansowej.